2026/2027

CKV GIDS

DOOR DE OGEN VAN DE ANDER
Hoe theater empathie bevordert

STOP MOTION:
van montage tot muziek

MIRJAMS KIJK
De kracht van imperfectie

VAN GOGH MUSEUM
kunst als een laagdrempelig vertrekpunt voor gesprek en reflectie

Scan de QR-code voor al onze programma's.

ATELIER ZUIDERZEE

Atelier Zuiderzee is een programmareeks rondom kunst en design. De programma's bestaan uit een interactieve rondleiding en een praktisch gedeelte in het atelier.

Bestaande uit :
·beeldende vorming
·kunstzinnige oriëntatie
·kunst en cultuur
·CKV en KCV

Tijdens het programma *Verfstreek* bestuderen leerlingen, met een tekentas in de hand, op verschillende manieren schilderijen. Ze leren meer over compositie, kleurgebruik en de gevoelens die kunstwerken kunnen oproepen.

Het programma *Vod of Vintage* gaat over de rol van kleding in het uiten van je identiteit en het duurzaam omgaan met textiel. In *Dutch Designer voor een dag* maken leerlingen een eigen nieuw ontwerp gebaseerd op een historisch object.

Het programma wordt aangepast aan het leerjaar en niveau van de leerlingen.

ZUIDERZEEMUSEUM

sales@zuiderzeemuseum.nl

KUNST ALS INGANG VOOR GESPREK OVER MENTAAL WELZIJN

Hoe maak je thema's als prestatiedruk, identiteit en veerkracht bespreekbaar in de klas?
In het Van Gogh Museum vormt kunst een laagdrempelig vertrekpunt voor gesprek en reflectie.

Centraal binnen het VO-aanbod staat *Open up met Vincent*. Tijdens deze rondleiding onderzoeken leerlingen hoe Vincent van Gogh via zijn kunst en brieven uitdrukking gaf aan gevoelens als twijfel, eenzaamheid, hoop en doorzettingsvermogen.

Het gesprek begint bij wat zij zien en verbindt zich van daaruit met hun eigen leefwereld. Leerlingen hoeven daarbij geen persoonlijke ervaringen te delen: kunst biedt een veilige afstand én ruimte voor verschillende perspectieven.

Daarnaast kunnen scholen kiezen voor *Vincent: de man en zijn werk*, het verdiepende programma Kijken naar Van Gogh of een zelfstandig bezoek met audiotour. Zo is er voor onder- en bovenbouw een passend programma, aansluitend op CKV, kunstvakken en burgerschap.

Wil je kunst gebruiken als startpunt voor een betekenisvol gesprek?
Bekijk het VO-aanbod en boek tijdig je klasbezoek voor het nieuwe schooljaar.

Colofon CKV Gids 2026-2027
Een jaarlijkse informatieve uitgave voor betrokkenen bij het CKV-onderwijs. De CKV Gids wordt gratis verspreid onder docenten CKV, OBD's, Nederlandse gemeenten, cultureel adviseurs en bemiddelaars en andere personen en instanties die hebben aangegeven de gids te willen ontvangen.

Redactie
Simone Schouten,
Marco van de Wetering

Met medewerking van Sjoukje Dijkstra,
Marie-Thérèse van de Kamp en vele anderen

Advertenties
Acquisitium
Bertel Ingmar Bertelsen
030-8906667
bertelbertelsen@acquisitium.nl

Vormgeving
Origin Media
Martine van der Peijl
www.originmedia.nl

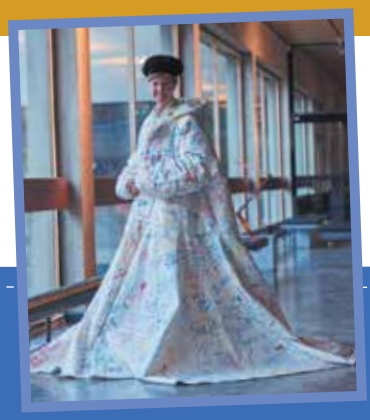
Foto voorkant
David Stegenga

Nabestellen
De CKV Gids 2026-2027 kan voor € 8,95 worden nabesteld bij de uitgever.

Uitgever
Insite Media
Postbus 209
3770 AE Barneveld
bureau@insitemedia.nl

Niets uit deze uitgave mag worden gepubliceerd of vermenigvuldigd zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Alhoewel deze uitgave met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kunnen aan deze uitgave geen rechten worden ontleend.

Copyright 2026
Insite Media
ISSN 1879-4017

blz. 12

KUNST VOOR EEN GOED LEVEN
Bied ruimte aan de ervaring

Ontwerp een optimistische toekomst Solarpunk Art

blz. 23

NIEUWE KERNDOELEN KUNSTONDERWIJS
MEER RICHTING ÉN MEER RUIMTE

NA BIJNA TWINTIG JAAR WORDEN DE KERNDOELEN VOOR KUNST EN CULTUUR IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS VERNIEUWD. WAT BETEKENT DAT VOOR DE LESPRAKTIJK? EN HOE BEREID JE JE ALS KUNST- EN CKV-DOCENT HIEROP VOOR? ASTRID RASS, MANAGER VAN DE VERENIGING CULTUURPROFIELSCHOLEN EN BETROKKEN BIJ DE LANDELIJKE ADVIESKRING, EN ANNEBEL HOFHUIS BELEIDSMEDEWERKER VAN DE VERENIGING ONDERWIJS KUNST EN CULTUUR (VONKC), ZIEN VOORAL KANSEN. "HET GAAT UITEINDELIJK NIET OM HET VAK, MAAR OM DE CREATIEVE ONTWIKKELING VAN DE LEERLING."

Door: Sjoukje Dijkstra

Astrid Rass van CultuurProfielScholen: "Binnen de kunstvakken is speelruimte essentieel. Daar hebben we echt voor gepleit." (Foto: Astrid Rass)

Annebel Hofhuis van VONKC: "De vraag onder collega's verschoof naar: 'hoe kunnen we voortbouwen op wat er al is?'" (Foto: Annebel Hofhuis)

De huidige kerndoelen werden in 2006 vastgesteld. Sindsdien veranderde niet alleen de maatschappij, maar ook de manier waarop we naar kunstonderwijs kijken. Digitalisering, kunstmatige intelligentie, inclusiviteit en culturele diversiteit spelen inmiddels een grotere rol in het leven van jongeren. Volgens Astrid Rass was het daarom hoog tijd voor een herziening. "De oude kerndoelen waren behoorlijk globaal. Ze gaven wel richting, maar scholen hadden behoefte aan meer houvast."

In de nieuwe opzet wordt duidelijker beschreven wat met ieder kerndoel wordt bedoeld. Naast doelzinnen zijn toelichtingen toegevoegd. Tegelijkertijd moest er meer samenhang ontstaan, zowel tussen de kunstdisciplines onderling als met andere leergebieden. Ook inclusiviteit speelde een belangrijke rol. "Je wilt dat alle leerlingen zich herkennen in het onderwijs", zegt Rass. "Ongeacht hun achtergrond, woonomgeving of mogelijkheden."

DOORLOPENDE LIJN VANUIT PRIMAIR ONDERWIJS

De belangrijkste verandering zit volgens Rass in de manier waarop naar kunstonderwijs wordt gekeken. Waar de oude kerndoelen vooral draaiden om maken, beleven en vaardigheden, ligt het accent nu nadrukkelijker op de ontwikkeling die leerlingen tijdens dat proces doormaken. "Natuurlijk leren leerlingen nog steeds technieken, maar uiteindelijk gaat het om hun artistiek-creatief vermogen: durven onderzoeken, experimenteren, betekenis geven en reflecteren."

Ook Annebel Hofhuis ziet daarin grote winst. Zij werkt al 25 jaar als kunstvakdocent en zet zich binnen VONKC in om het nieuwe curriculum toegankelijk te maken voor collega's. "Maken, meemaken en betekenis geven zijn nu veel concreter uitgewerkt. Daardoor kun je als docent bewuster kijken naar wat je aanbiedt en waarom." Hofhuis is daarnaast enthousiast over de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs. "Dat waren eigenlijk twee verschillende werelden. Nu ontstaat veel meer een doorlopende lijn." Scholen kunnen daardoor beter voortbouwen op wat leerlingen al hebben geleerd.

'GOED MOMENT OM OPNIEUW TE KIJKEN'

Meer uitgewerkte kerndoelen: dat kllinkt misschien als meer regels. Toch ervaren Rass en Hofhuis juist meer ruimte. Rass is vooral blij dat één woord nadrukkelijk een plek kreeg: speelruimte. "Daar hebben we echt voor moeten pleiten. Binnen de kunstvakken is speelruimte essentieel. Leerlingen moeten kunnen experimenteren, onderzoeken, fouten maken en onverwachte ontdekkingen doen. Dat laat zich niet vangen in een afvinklijstje."

De kerndoelen beschrijven volgens haar vooral wat leerlingen moeten leren, niet hoe docenten dat organiseren. "Je hoeft dus niet ineens heel anders les te geven. Wel is dit een goed moment om opnieuw naar je programma te kijken. Past wat je aanbiedt nog bij de ontwikkeling die je leerlingen wilt laten doormaken?"

Tijdens een door VONKC georganiseerde curriculumconferentie, waar kunstvakdocenten gezamenlijk de nieuwe kerndoelen verkenden, merkte Hofhuis dat de eerste onrust al snel omsloeg in

> **“De eigen kracht van kunst moet behouden blijven. Kunst laat leerlingen anders kijken en geeft ruimte aan verbeelding”**

opluchting. “Veel collega’s kwamen binnen met het idee dat alles op de schop moest. Maar zodra we samen naar de kerndoelen keken, ontstond er juist rust. Ze ontdekten dat ze al heel veel goed doen. De vraag verschoof van: ‘hoe moeten we dit er allemaal bij doen?’ naar: ‘hoe kunnen we voortbouwen op wat er al is?’”

‘KUNST GAAT ALTIJD ERGENS OVER’

Een van de grootste kansen ligt volgens Rass en Hofhuis in de verbinding met andere vakken. “Kunst gaat altijd ergens over. Ieder kunstwerk vertelt een verhaal, verbeeldt een ervaring of onderzoekt een thema. Daardoor kun je kunstonderwijs goed verbinden met andere leergebieden.”

Een biologieles over schimmels kan bijvoorbeeld aansluiten bij kunstenaars die werken met groeiprocessen. Bij burgerschap kunnen thema’s als identiteit, vrijheid of empathie vanuit kunst worden onderzocht en verbeeld. Hofhuis noemt architectuur als voorbeeld van een verbinding met rekenen en wiskunde, via verhouding, perspectief en schaal. Toch waarschuwt Rass dat kunst geen illustratie bij een ander vak moet worden. “De eigen kracht van kunst moet behouden blijven. Kunst stelt andere vragen, laat leerlingen anders kijken en geeft ruimte aan verbeelding.”

De nieuwe kerndoelen zijn opgesteld voor alle vijf disciplines. Beeldend en muziek worden gecombineerd met dans, theater of film. Dat biedt kansen, maar kan scholen ook voor praktische vragen stellen: zijn er geschikte docenten, materialen en ruimtes? Voor scholen ligt daar nog een praktische uitdaging. De nieuwe kerndoelen gaan uit van twee verplichte kunstdisciplines, aangevuld met ruimte voor een derde discipline of een geïntegreerde invulling. Hoe dat precies in de praktijk vorm krijgt, wordt de komende tijd verder uitgewerkt.

BOUW VERDER OP WAT JE AL DOET

Voorbereiden begint volgens Hofhuis niet met het herschrijven van complete lesprogramma’s, maar met een gesprek binnen de sectie. “Vraag jezelf af: wat doen we al, waar zijn we trots op en wat willen we versterken?” Om dat gesprek te ondersteunen ontwikkelde VONKC het gratis Curriculumspel Kunst & Cultuur. Met kaartjes onderzoeken docenten onder meer curriculumkeuzes, samenwerking, toetsing en leerlijnen. Het helpt om grote beleidswoorden terug te brengen naar de dagelijkse praktijk en concrete ontwikkelpunten te kiezen.

Ook scholing en uitwisseling zijn belangrijk. Hofhuis adviseert docenten hun persoonlijke scholingsbudget te benutten en contact te zoeken met vakgenoten en

Kunstvakdocenten verkenden de nieuwe kerndoelen tijdens een curriculumconferentie (Foto: VONKC).

Mauritshuis Den Haag

Ontdek Rembrandt & Vermeer in het Mauritshuis!

Kijk voor alle museumlessen op:
www.mauritshuis.nl/vo

Mh

> **“Ga op onderzoek, binnen én buiten je eigen school. Je hoeft dit niet alleen te doen”**

Het doel is meer samenhang, zowel tussen de kunstdisciplines onderling als met andere leergebieden. (Foto: CultuurProfielScholen).

culturele instellingen. “Ga op onderzoek, binnen én buiten je eigen school. Je hoeft dit niet alleen te doen.”

BELEVINGSWERELD LEERLING ALS STARTPUNT

Ondanks alle veranderingen blijft voor Rass één uitgangspunt overeind: goed kunstonderwijs begint bij de leerling. In de nieuwe kerndoelen staat explicieter dat het onderwijs moet passen bij de mogelijkheden, identiteit en achtergrond van leerlingen.

Dat betekent niet dat leerlingen alleen krijgen aangeboden wat zij al kennen. “Je begint bij hun belevingswereld, zodat je daarna hun potentiële ontwikkelruimte ziet”, legt Rass uit. Ze noemt een leerling die opgaat in games. “Ga eerst in gesprek: wat fascineert hem, welke beelden gebruikt hij? Daarna kun je verbindingen leggen met kunst uit andere tijden of culturen.”

Volgens haar vraagt iedere leerling zich bewust of onbewust af: wat zit hierin voor mij? “Als je daar geen haakje voor vindt, raak je hem kwijt. Maar als je aansluit bij wat er al aan vuur aanwezig is, kun je nieuwe werelden openen.” Hofhuis sluit daarbij aan. Haar advies: vertrek vanuit enthousiasme, verken samen met collega’s de mogelijkheden en blijf leerlingen verrassen. Rass voegt toe dat docenten ook de betekenis van kunst blijven benoemen. “Geniet samen van het spelen, maken, zingen en bouwen en duid ook wat de essentiële betekenis van kunst kan zijn in hun leven. Het helpt hen zichzelf en de wereld beter te begrijpen.”

Foto: CultuurProfielScholen

ZO KUN JE NU AL BEGINNEN

De nieuwe kerndoelen zijn inmiddels als definitieve conceptkerndoelen opgeleverd. Naar verwachting gaan ze per 1 augustus 2027 gelden. Ze zijn concreter, sluiten beter aan bij de huidige maatschappij en leggen meer nadruk op de ontwikkeling van de leerling. Tegelijkertijd krijgen scholen juist meer ruimte om eigen keuzes te maken.

Wil je je er goed op voorbereiden? Deze uitgangspunten kunnen daarbij helpen:

Breng in kaart wat je al doet
Bespreek binnen de sectie welke kerndoelen al zichtbaar zijn en waar nog ruimte ligt.

Zoek gerichte samenwerking
Kies één thema waarin een verbinding met bijvoorbeeld burgerschap, biologie of wiskunde echt iets toevoegt.

Begin bij de leerling
Gebruik interesses en ervaringen als vertrekpunt en verbreed van daaruit de horizon.

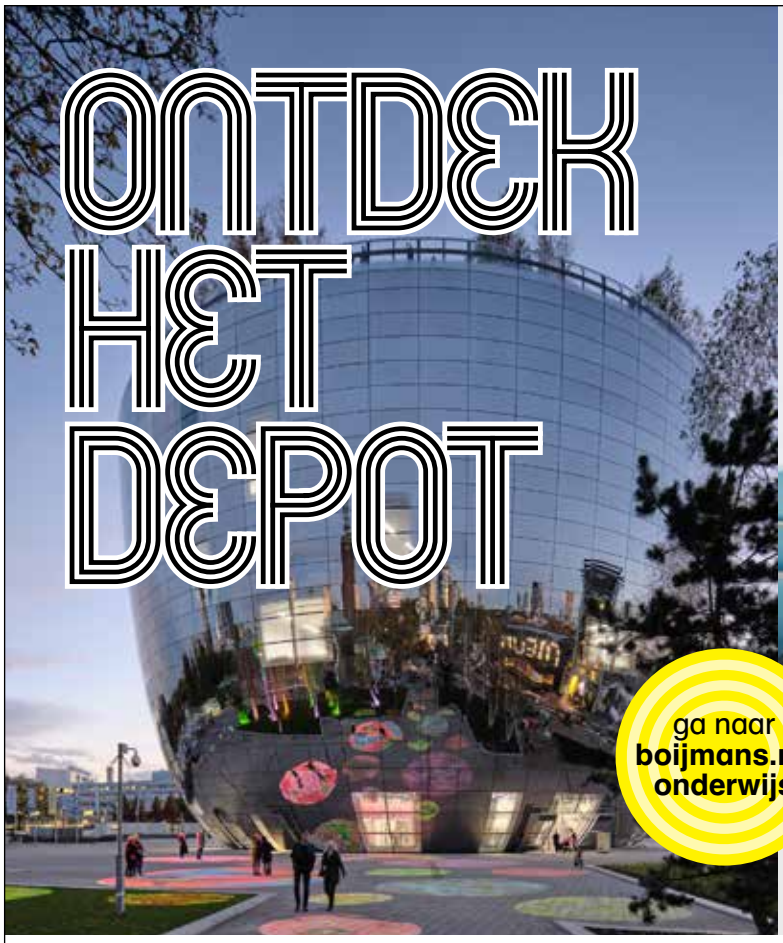
Benut ondersteuning
Maak gebruik van scholingsbudget, vaknetwerken, conferenties (zoals de VONKC-curriculumconferentie op 8 maart 2027) en het Curriculumspel Kunst & Cultuur van VONKC.

Zie de kerndoelen als kompas
Ze geven richting aan wat leerlingen moeten ontwikkelen, maar laten ruimte voor een aanpak die past bij jouw school.

VERDER LEZEN?

Meer informatie over de nieuwe kerndoelen vind je op:

- cultuurprofielscholen.nl
- vonkc.nl

2x per jaar een grote tentoonstelling

Marisol

9 oktober 2026 t/m 29 maart 2027

museum boijmans van beuningen

Marisol, The Car, 1964 © Pictoright Amsterdam 2026. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam. Fotografie: Jannes Linders.

VRIENDEN LOTERIJ · BLOCK BUSTER FONDS · VSBfonds. · Turing Foundation · het Prins Bernhard Cultuurfonds · mondriaan fonds · Stichting Museum Boijmans Van Beuningen · Kring Van Eyck · Boijmans Business Club · Gemeente Rotterdam

WERELD MUSEUM

Maak de wereld mee

Burgerschapsonderwijs in het museum en online!

Amsterdam, Leiden en Rotterdam

Bekijk het aanbod op
amsterdam.wereldmuseum.nl/onderwijs
leiden.wereldmuseum.nl/onderwijs
rotterdam.wereldmuseum.nl/onderwijs

AMAR EL AJJOURI

De wereld zit tegenwoordig gewoon in de klas

Er gaat ergens een telefoon af. Terwijl die allang niet meer in de klas of op school hoort te zijn. De docent kijkt op.
“Van wie was die?”
Stilte. Blikken schieten door de klas.
“Was niet hier, wij hebben niks gehoord.”
“Ewa, waarom kijkt u gelijk naar ons?”

Niemand heeft iets gezien. Niemand heeft iets gehoord. Maar iedereen weet wat er gebeurt. De groep sluit zich. Niemand is een snitch. Niemand snitcht. Binnen een paar seconden gaat het niet meer over de telefoon, maar over de docent: “Waarom let u altijd alleen op ons?”
Welkom in de klas van nu.
Jongeren schakelen tussen verschillende werelden: school, thuis, vrienden, de groepsapp en sociale media. TikTok, influencers en algoritmen zitten misschien niet letterlijk in hun broekzak, maar hun invloed komt mee.
“Veel van wat we op school tegenkomen, begint allang niet meer op het schoolplein,” zegt theatermaker en trainer Amar El Ajjouri. “Het komt via een scherm de klas binnen.”

WIE BEN IK — EN BIJ WIE HOOR IK?

Online is er plezier en verbinding, maar ook groepsdruk en stevige ideeën over succes, relaties en mannelijkheid. Vooral jongens ziet Amar zoeken. Wat betekent het om man te zijn? Altijd sterk? Nooit onzeker? Altijd het laatste woord?
“Wat wij machogedrag noemen, is soms juist onzekerheid. Achter de stoerste leerling kan iemand zitten die zich afvraagt: hoor ik er eigenlijk wel bij?”
Daar begint voor PHneutraal en Amar Speelt het theater. Niet met een preek. Niet met: jongens, vandaag gaan we het eens even over burgerschap hebben. Dan weet je hoe laat de eerste leerling geestelijk uitcheckt.

Maar met humor en herkenning. Een personage dat nét iets te veel op iemand uit de klas lijkt. Hun eigen gedrag wordt op het podium uitvergroot en ineens herkenbaar: ze zien zichzelf en elkaar, kunnen erom lachen en kijken er tegelijkertijd met andere ogen naar. Er wordt gelachen — en vijf minuten later gaat het over hun eigen gedrag.

BURGERSCHAP MOET JE KUNNEN ERVAREN

Burgerschap gebeurt iedere dag. Hoe ga je om met iemand die anders denkt? Wat doe je als de groep iemand buitensluit? Durf je tegen de stroom in te gaan? Hoe ga je om met grenzen, verschillen en verantwoordelijkheid?
“Theater is daarvoor een fantastische oefenplek. Je kijkt, lacht, verbaast je en denkt ineens: wacht even... dit doe ik zelf ook.”
PHneutraal brengt burgerschap letterlijk op de speelvloer. In ALI gaat het over identiteit, vooroordelen en samenleven. SPOT draait om vriendschap, groepsdruk en sociale veiligheid. Omgangsvormen in de klas laat zien hoe gedrag zich door een groep verspreidt — negatief én positief.
De voorstellingen worden gecombineerd met gesprekken, lesmateriaal en workshops voor leerlingen, docenten en ouders, rond straatcultuur, machogedrag, manosfeer, diversiteit en opvoeden in deze tijd.
Want jongeren mogen zoeken, botsen, twijfelen en opnieuw beginnen.
Misschien is dát burgerschap: leren dat je onderdeel bent van een groep zonder jezelf kwijt te raken. Dat je verschillend kunt zijn zonder tegenover elkaar te staan.
Met humor. Met hoop.
Met perspectief.

99% LACH GARANTIE

Deze foto is bewerkt met AI

MEER INFO

www.phneutraal.nl | www.amarspeelt.nl

Ontdek Teylers met jouw leerlingen.

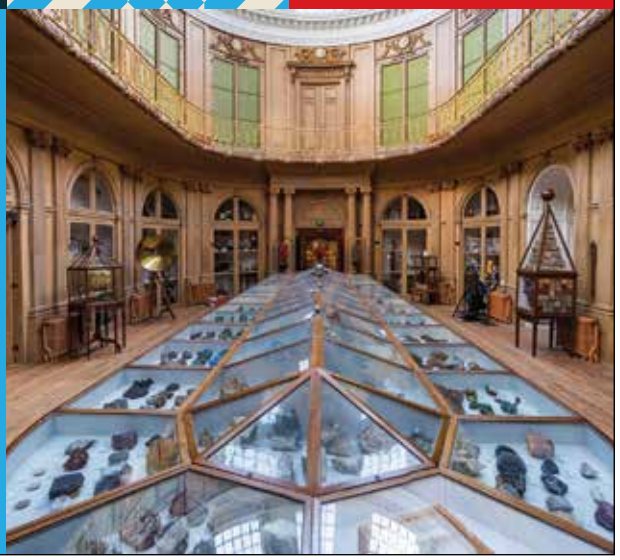
Ga op zoek naar verbanden tussen kunst, wetenschap en verlichtingsidealen.

Bekijk onze onderwijs-programma's voor vmbo, havo, vwo, voor leerjaar 1 tot en met 6:

Maak gebruik van ons gratis busvervoer. Bekijk de voorwaarden:

TEYLERS

OUDSTE • MUSEUM VAN • NEDERLAND

WATER: VRIEND OF VIJAND?

AAN DE OEVERS VAN DE VECHT, VLAK BIJ HET IJMEER, LIGT HET MUIDERSLOT: EEN VAN DE BEST BEWAARDE MIDDELEEUWSE KASTELEN VAN NEDERLAND EN DE OUDSTE WATERBURCHT VAN ONS LAND.

Al ruim zeven eeuwen speelt water hier een grote rol. Het beschermde het kasteel tegen vijanden, maakte handel mogelijk en bepaalde eeuwenlang hoe mensen hier leefden. Maar water vormde ook een bedreiging. Precies die dubbele rol staat centraal in het nieuwe onderwijsprogramma **Water: vriend of vijand?**, ontwikkeld voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vmbo, havo en vwo).

VAN MIDDELEEUWSE WATERBURCHT NAAR DE WERELD VAN NU

Hoe beschermde je vroeger een kasteel met water? Hoe leefden mensen met water in hun omgeving? En wat kunnen we daarvan leren nu klimaatverandering en een stijgende zeespiegel ons opnieuw voor grote watervraagstukken stellen?

Leerlingen gaan op het Muiderslot niet alleen op zoek naar antwoorden, maar worden vooral uitgedaagd om zelf te onderzoeken, een mening te vormen en positie te kiezen. Ze bekijken een korte waterfilm en reageren met een over-de-streep-activiteit op prikkelende stellingen. Want water is nog altijd vriend én vijand: onmisbaar voor mens en natuur, terwijl droogte, wateroverlast en een stijgende zeespiegel ons voor nieuwe uitdagingen stellen.

In het Kasteelatelier gaan leerlingen verder met een interactief water-discussiespel. Ze onderzoeken verschillende belangen, maken keuzes en ontdekken dat er niet altijd één goed antwoord is. Geschiedenis, natuur, burgerschap en actuele maatschappelijke vraagstukken komen hier samen. Het verleden geeft geen kant-en-klare oplossingen, maar helpt leerlingen wel om met een frisse blik naar de toekomst te kijken.

VAN WATER TOT POËZIE: VERSCHILLENDE PROGRAMMA'S VOOR HET VO

Water: vriend of vijand? is één van de programma's waarmee leerlingen het Muiderslot op een actieve manier ontdekken. Het aanbod voor het voortgezet onderwijs is breed en verbindt geschiedenis en cultuur aan actuele thema's. Leerlingen worden uitgedaagd om niet alleen te kijken en luisteren, maar ook te onderzoeken, te discussiëren en zelf een standpunt in te nemen.

De programma's sluiten aan bij verschillende vakken en leerdoelen, zoals geschiedenis, Nederlands en burgerschap. Zo kunnen leerlingen zich verdiepen in de relatie tussen mens en water, maar ook aan de slag met taal, identiteit en expressie.

Met **Kasteeljuweel** stappen leerlingen bijvoorbeeld in de voetsporen van dichter en schrijver P.C. Hooft, die eeuwen geleden op het Muiderslot woonde. Onder begeleiding van een professionele poëziedocent schrijven ze over onderwerpen die hen bezighouden, zoals vrijheid, identiteit en natuur. De mooiste gedichten krijgen een podium tijdens de feestelijke Kasteeljuweelfinale in de Ridderzaal.

WAAROM MET JE KLAS NAAR HET MUIDERSLOT?

- **Doen:** leerlingen onderzoeken, discussiëren en maken zelf keuzes.
- **Nieuwsgierig:** geschiedenis wordt verbonden aan vragen die vandaag spelen.
- **Stoer:** leren gebeurt midden in een eeuwenoud kasteel, niet alleen uit een boek.
- **Eigenwijs:** leerlingen worden uitgedaagd om hun eigen mening te vormen en hun stem te laten horen.

Muiderslot

PRAKTISCH

Bekijk alle onderwijsprogramma's, mogelijkheden, prijzen en reserveringsinformatie via de website.

muiderslot.nl/onderwijs

KUNST VOOR EEN GOED LEVEN
BIED RUIMTE AAN DE ERVARING

WAAROM VINDEN WE HET BELANGRIJK DAT LEERLINGEN LEREN DOOR EN OVER KUNST? LEERLINGEN MOETEN NIET ALLEEN LEREN REKENEN, LEZEN EN SCHRIJVEN MAAR OOK LEREN VERBEELDEN IN EEN SCALA AAN KUNSTDISCIPLINES ÉN LEREN KIJKEN EN LUISTEREN NAAR ALLERLEI VORMEN VAN KUNST. WE GEVEN DAARNAAST VAAK MAATSCHAPPELIJKE ARGUMENTEN, ZOALS HET CREATIEVER LEREN DENKEN, HET ONTWIKKELEN VAN CULTUURHISTORISCH BESEF OF HET NAUWKEURIGER LEREN OBSERVEREN. TOCH WETEN WE UIT EIGEN ERVARING DAT DE KRACHT VAN KUNST OOK NOG IN IETS ANDERS SCHUILT: HET VERMOGEN VAN KUNST OM HET ONZEGBARE TE LATEN VOELEN. KUNST BLIJKT VAN BELANG VOOR EEN GOED LEVEN.

Door: Marie-Thérèse van de Kamp

Emoties en kunst zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Kunst kan ons alle denkbare positieve en negatieve emoties laten doorleven. In het ervaren van kunst, ervaren we een gevoel van schoonheid, hoop, troost of bezieling; kunst wordt daarom vaak als balsem voor de ziel beschouwd. Niet verwonderlijk dat momenteel de kracht en de waarde van kunst voor een goed leven en een goede gezondheid opeens centraal zijn komen te staan. In een tijd waarin we dagelijks geconfronteerd worden met de meest vreselijke berichten over oorlog, klimaatverandering et cetera, lijden veel mensen onder een zwaar gemoed. Helaas geldt dat niet alleen voor (jong) volwassenen, maar ook voor middelbare scholieren.

DE GELUKKIGE LEERLING

In mijn inmiddels meer dan 30-jarige loopbaan als docent heb ik zoveel leerlingen zien groeien en gelukkig zien worden door ervaringen met kunst en cultuur. Of dat nu het maken van een fantastische film was, het componeren van een eigen song of juist het beleven van een geweldige dansvoorstelling, concert of theaterstuk. Evident dat kunst dus van waarde is voor een goed leven en een goede (mentale) gezondheid. Toch zien we juist nu in de onderwijsdebatten dat de aandacht vrijwel eenzijdig gericht is op de zogenaamde basisvaardigheden: rekenen, taal en burgerschap. Nu de coronagelden op de scholen gestopt zijn, zien veel scholen zich geconfronteerd met tekorten. Dan blijken kunst en cultuur helaas te vaak een gemakkelijke bezuinigingspost. Tegelijkertijd laten onderzoeken zien dat jongeren steeds vaker mentale problemen hebben.

TWEE HOOGLERAREN KUNST EN WELZIJN

Het is daarom interessant dat er recent twee hoogleraren benoemd zijn die onderzoek gaan doen naar de effecten van kunst en cultuur op het welbevinden en de gezondheid: prof. dr. Tineke Abma en prof. dr. Janine Stubbe. Internationaal was prof. dr. Daisy Fancourt ook al in het nieuws met haar boek *Kunst als medicijn*. Alle drie bepleiten zij dat kunst beslist niet als luxe gezien moet worden, maar als fundamenteel voor een goed leven. Zij geven aan dat kunst noodzakelijk is voor een goede gezondheid, naast voeding, slaap, lichaamsbeweging en natuur.

"Kunst laat ons het onzegbare ervaren."
Marlene Dumas, The Passion, 1994. Indian ink and acrylic on paper, 61 × 49 cm. Private collection. © Marlene Dumas. Courtesy Studio Dumas. (Fotografie: Studio Dumas)

Kunst draagt volgens Fancourt bij aan het verminderen van depressie, stress en pijn. Wie heeft zelf niet ondervonden dat, bijvoorbeeld tijdens ziekte of rouw, muziek enorm troostend kan zijn waardoor het verdriet en de pijn merkbaar verminderen. Hoeveel kunstwerken zijn niet voortgekomen uit de verbeelding van de emoties van de kunstenaar? Maar ook een zuiver esthetische ervaring van kunst kan helend werken.

KUNST VOOR EEN GEZONDE LEVENSSTIJL

Inmiddels is deze positieve werking van kunst regelmatig in het nieuws, bijvoorbeeld dat muziek luisteren voor en tijdens operaties bijdraagt aan sneller herstel of dat de dopamine die vrijkomt bij kunst bij mensen met Parkinson tot soepeler bewegen en minder ziekteverschijnselen leidt. Het is zelfs de vraag in hoeverre kunst bepaalde aandoeningen kan voorkomen. Dat wordt momenteel verder onderzocht. Kunst behoort bij een gezonde levensstijl en zou dus actief bevorderd moeten worden. Vanuit dat standpunt bekeken, zouden alle kunstvakken voor ieder kind op school in de lessen aangeboden moeten worden, aangezien niet ieder kind die van thuis meekrijgt.

LEVENSLANGE ZINGEVING

In de lessen CKV hebben we het vaak over de kunstinhoudelijke aspecten. We leren leerlingen het vocabulaire van de kunsten, hoe zij hun ideeën en gevoelens kunnen verbeelden en hoe ze kunnen kijken en luisteren naar kunst uit verschillende tijden en plaatsen en naar wat daarin wordt uitgedrukt. Maar leren we leerlingen ook waarom kunstervaringen van belang zijn voor hun eigen leven en toekomst? Leren we wat kunst zo mooi en betekenisvol maakt dat kunstervaringen een vorm van levenslange zingeving zijn? Of gaan we ervan uit dat zij dat zelf wel ervaren?
Dit is een pleidooi voor het centraal stellen van wat kunst zo mooi en bijzonder maakt dat het iets wezenlijks toevoegt aan je leven. Niet om die ervaring voor te schrijven, maar wel om die ervaring mee te nemen in de lessen en opdrachten van CKV.

VERBREDEN

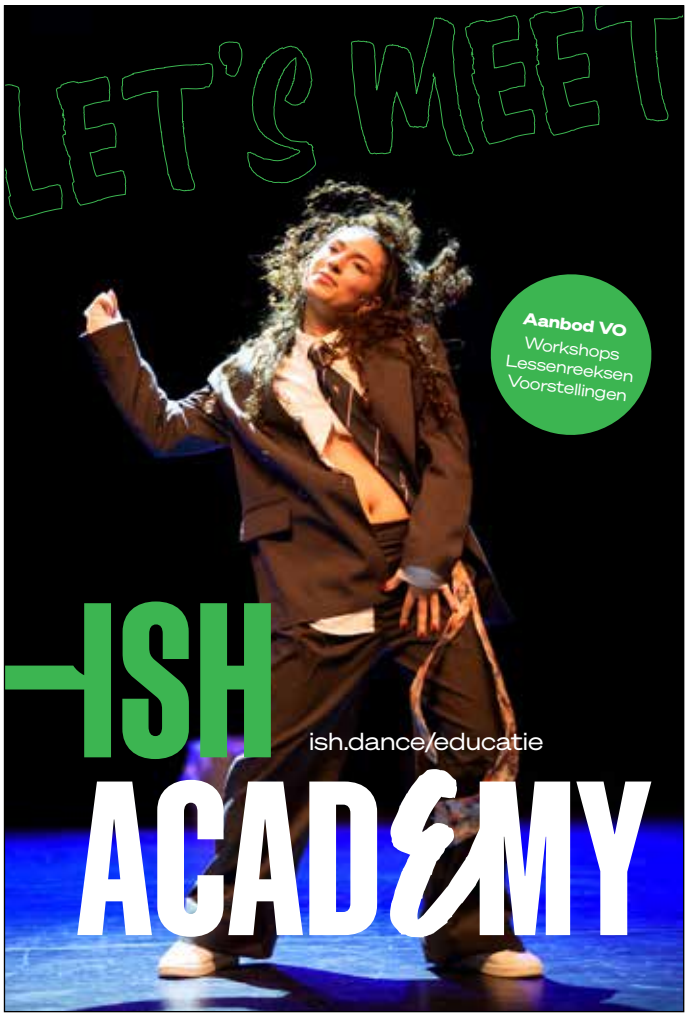
Sinds 2017 hebben we bij CKV een examenprogramma, waarin de onderdelen ‘verbreden’, ‘verdiepen’ en ‘verbinden’ zijn opgenomen. Bij ‘verbreden’ onderzoeken leerlingen welke kunst – die zij nog niet eerder kenden – hen raakt, door de schoonheid of verhalende kracht ervan bijvoorbeeld. Wat het boek *Kunst als medicijn* van Fancourt ons daarbij leert, is dat we aan moeten sluiten bij de eigen voorkeuren van de leerling en van daaruit het begrip vergroten en nieuwe aspecten belichten.
Fancourt geeft aan dat de positieve emoties sterker zijn als mensen een voorkeurskunstvorm kunnen kiezen om van daaruit nieuwe aspecten te ontdekken. Deze leerlinggerichte werkwijze hanteren veel docenten al sinds het vak CKV werd ingevoerd. Prima dus! Maar belangrijk is vervolgens

Hebben jouw leerlingen The Odyssey gezien deze zomer? De film is een mooi aangrijpingspunt. (Foto: Shutterstock.com)

SCAPINO
BALLET ROTTERDAM

wel dat we van daaruit ook verdieping en nieuwe inzichten bevorderen. Die kunnen wij als docenten juist weer aanreiken. Laat leerlingen vanuit hun voorkeurskunstvormen eens reiken naar net iets andere, abstractere, complexere kunstwerken.

VOORBEELD: NOLANS THE ODYSSEY

Veel leerlingen zullen in de zomervakantie de blockbuster van Christopher Nolan The Odyssey gezien hebben. Van daaruit is het boeiend om hen andere kunstwerken hierover te laten ontdekken. Of dat nu de opera *De terugkeer van Odysseus* van Monteverdi in de regie van Pierre Audi is, of Odysseus in de beeldende kunst. Zie bijvoorbeeld het Rijksmuseum, de IMAX-filmbeelden van Hoyte van Hoytema, de bijzondere filmmuziek (met gongs, synthesizers en historische replica's van instrumenten) van Ludwig Göransson of het acteerwerk van Matt Damon, die de rol van Odysseus speelt. Het lezen van een recensie van schrijver Ilja Leonard Pfeijffer (zie zijn LinkedIn-pagina) kan de reflectie op Nolans versie nog verdiepen.

VERDIEPEN EN VERBINDEN

Bij 'verdiepen' kunnen leerlingen de kunstvorm van hun eigen voorkeur verder onderzoeken, ook weer vanuit datgene wat hen inspireert, emotioneert of motiveert in een kunstwerk. Daarbij kunnen zij vervolgens beschouwend én praktisch onderzoek doen naar de artistieke creativiteit van het kunstwerk of de kunstvorm. Bij het onderzoeken is de inbreng van de docent weer relevant om de leerling aan te zetten tot het ontdekken van nieuwe en onbekende aspecten. Als docent kun je kunst uit andere tijden, plaatsen of met andere functies aanreiken om leerlingen zo uit te dagen net iets verder te kijken dan zij uit zichzelf zouden doen.
Bij 'verbinden' is reflectie juist de leidraad. Hiermee oefenen kan goed na afloop van het bezoeken van culturele activiteiten. Organiseer een nagesprek tussen leerlingen, waarbij zij over hun ervaringen met het kunstwerk en de mogelijke betekenissen delen, samen over de kunstvorm praten (kunstvocabulaire) en over verschillende dimensies van waaruit je het kunstwerk kunt bekijken. Door regelmatig samen te reflecteren, gaan leerlingen het gewoon vinden om hun eigen ervaringen te verbeelden, te verwoorden en te delen.

VAN BELANG VOOR DE TOEKOMST

Als docent kun je hierbij goed ondersteunen door leerlingen bewust te maken van wat zij daarmee hebben geleerd en waarom dat van belang is voor hun eigen interesses, hun motivatie en hun toekomst. In het boek van Fancourt staan daarvoor talloze onderbouwde argumenten die behulpzaam zijn. Over meedoen aan culturele activiteiten legt ze uit: 'Waarom is dit belangrijk? Nou, nog afgezien van de reeds bestudeerde gezondheidsvoordelen die kunst in de kindertijd kan bieden: als je op school niet aan die activiteiten deelneemt, is het veel minder waarschijnlijk dat je je als volwassene met kunst zult bezighouden, en zo krijg je de gezondheidsvoordelen op latere leeftijd ook niet mee.' En: 'Als je als kind musea of ander historisch erfgoed hebt bezocht, is het 87 procent waarschijnlijker dat je jouw kinderen daar ook mee naartoe neemt.'* Daarmee concludeert zij: 'Kunst op school maakt dus wel degelijk verschil.'

** zie pagina's 272 en 273 van het boek* Kunst als medicijn *van Daisy Fancourt.*

Prof. dr. Tineke Abma droeg tijdens haar oratie 'The Art of Healing' een mantel ontworpen door Duran Lantink, gemaakt met Bea Otto van Theaterwerkplaats LeBelle van Cordaan. (Foto: Bastiaan Musscher)

Theater Traxx komt met 3 gloednieuwe voorstellingen!

In **Geluk(t)** worden de gedachten over geluk(t) en niet-gelukt scherp in beeld gebracht. Jongeren laten zich meedogenloos inpakken door wat 'de samenleving' van hen verwacht, ten koste van eigen leven en geluk.

Strijd gaat over hoe je omgaat met situaties die je 'beschadigd' hebben. Dat je het leven wat minder blijft beheersen, hoeft te strijden en vooral hoe je weer leert vertrouwen.

Dood-eng gaat over rouw en verlies en wil graag de taboes en angst voor thema's als rouw om de dood, verbroken verkering en scheiding wat verzachten en normaliseren. Hopelijk wordt het delen dan ook wat minder heftig. Deze voorstelling is ook voor kinderen.

Kijk voor meer info op **www.theatertraxx.nl**

DIGITAL CREATIVITY

Creatieve, inspirerende programma's op maat

Passend bij **jouw leerlingen & kerndoelen**

Van **cultuurdagen** en eenmalige workshops tot **verdiepende trajecten**

Ga naar **skvr.nl/vo**

ZO ZET JE DE HELE SCHOOL IN BEWEGING — ZONDER DE DEUR UIT TE GAAN

EEN MOBIELE ESCAPEROOM VOOR HONDERDEN LEERLINGEN TEGELIJK, ZONDER BUSSEN, ZONDER GEDOE, BETAALD UIT HET CJP-BUDGET. HET KAN. WIJ KOMEN MET GROEPS-ESCAPE NAAR JULLIE SCHOOL EN BOUWEN DE AULA OM TOT ÉÉN GROOT SPEELVELD VOL ESCAPE-BOXEN. MARTIJN KOEDAM VAN UNLOCKERS LEGT IN VIER STAPPEN UIT HOE DAT WERKT.

1 KIES JE MOMENT

Groeps-Escape past overal waar je groepen iets wilt laten beleven: een cultuurdag of CKV-dag, de introductieweken, een projectweek of gewoon die ene dag die een opkikker verdient. Per ronde van 45 tot 90 minuten spelen 10 tot 200 leerlingen tegelijk — in dezelfde ruimte, dus niemand staat te wachten. Met meerdere rondes bedienen we tot 1000 leerlingen op één dag. De game werkt voor alle niveaus vanaf 12 jaar, van kader tot en met vwo; opdrachten en begeleiding stemmen we af op de groep.

2 REGEL DE RUIMTE (DAT IS ALLES)

Jullie zorgen voor een aula, gymzaal of ander lokaal met tafels. Wij nemen alles mee, bouwen op en ruimen op. In teams kraken leerlingen zoveel mogelijk escape-boxen: puzzels, sloten, raadsels en opdrachten, in een strijd tegen de klok én tegen elkaar. Binnen tien minuten zitten ook de stoerste brugklassers gebogen over sloten en puzzels — druk overleggend met klasgenoten die ze die ochtend voor het eerst zagen.

3 BETAAL UIT HET CJP-BUDGET

Voor VO- en MBO-scholen die zijn aangesloten bij CJP kan de volledige offerte worden betaald uit het CJP-budget (Cultuurkaart). Wij hebben alleen jullie CJP-nummer, een contactpersoon en de leerjaren of niveaus nodig — de administratie regelen we samen. Zo halen jullie een professionele, culturele groepsactiviteit in huis, vaak zonder dat het iets uit het eigen budget kost.

4 KIJK WAT ER GEBEURT

Natuurlijk is het gewoon een supertoffe dag. Maar er gebeurt meer. De game haalt leerlingen uit hun vaste rollen en routines: wie neemt de leiding, wie denkt mee, wie bloeit op onder druk? Klassen leren elkaar in no-time (beter) kennen — precies waarom scholen ons steeds vaker inzetten tijdens de introductieweken. Wil je er meer uithalen, dan voegen we optioneel een nabespreking of verdieping rond samenwerken toe. Jij bepaalt: puur spel of spel met een plus.

GOED OM TE WETEN

- Voor **VO, MBO, HBO** en **universiteit**, vanaf 12 jaar
- **10 tot 200 spelers per ronde**, tot 1000 leerlingen per dag
- Overal inzetbaar — **wij bouwen op en ruimen op**
- Volledig te betalen uit het **CJP-budget** (VO en MBO)
- Introductieweken favoriet: **aug/sep raken snel vol**

"BINNEN TIEN MINUTEN IS DE HOUDING VERDWENEN EN WORDT ER DRUK OVERLEGD. DÁÁR DOEN WE HET VOOR."

MARTIJN KOEDAM, EIGENAAR UNLOCKERS

MEER INFO

www.unlockers.nl/onderwijs
info@unlockers.nl

Vraag vrijblijvend een offerte aan of plan een overlegmoment.

Unlockers is de nieuwe naam van Groeps-Escape — zelfde team, zelfde escape-boxen, gegroeid aanbod. Al meer dan 1.000 scholen en bedrijven gingen jullie voor.

Museum
Catharijne
Convent

Influencers zijn van alle tijden

Wat vertellen hun kleurrijke verhalen je over de wereld van nu? Ontdek het met ons aanbod voor vmbo, havo en vwo.

www.catharijneconvent.nl/vo-aanbod

DESIGN
MUSEUM
DEN
BOSCH

Cosplay –
de tentoonstelling

3 oktober 2026 t/m 21 maart 2027

Zelfportret van Lotus (@moon.flower.cos) in een zelfgemaakt kostuum als Ahsoka uit Star Wars.

Boek een designworkout door de tentoonstelling
en ontdek de fantasierijke wereld van cosplay!

designmuseum.nl

PERFORMATIVE KUNSTKIJKEN?

Op een rustige zondagmiddag ging ik even langs de boekwinkel, waar ik altijd een vast patroon volg. Van de tijdschriften, voor de nieuwe Gardens Illustrated (terwijl ik alleen een balkon heb, maar ja, die tuinen zijn zo mooi gefotografeerd...) en daarna via de kunstboeken naar de literatuur. Daar trof ik een hele groep zeventienjarige leerlingen (meiden én jongens) van mijn school, die nieuwe boeken aan het zoeken was. Ik was aangenaam verrast. We raakten aan de praat over interessante boeken en schrijvers en over hoe leuk het is om te lezen en jezelf te verplaatsen in een totaal andere wereld. Een van de leerlingen had een boek van Murakami uitgekozen. Ze bleken werkelijk geïnteresseerd in boeken en daarmee wordt ongetwijfeld 't zaadje geplant voor een levenslange belangstelling voor literatuur en dat is zo ontzettend wezenlijk. Niet alleen voor hun leesvaardigheid en taalvaardigheid, maar ook voor het ontwikkelen van een brede en poëtische blik op de wereld; om jezelf te leren verplaatsen in de ander en het andere. Uit allerlei onderzoeken blijkt dat de schermgeneratie steeds minder zou lezen en de leesvaardigheid van vijftienjarigen slechter wordt, maar gelukkig geldt dat toch niet voor de hele schermgeneratie...

De vraag is dan waardoor dat lezen bij hen aangewakkerd is. Was dat de thuissituatie van hen als jonge kinderen waarbij veel voorgelezen werd? Was het de interesse van ouders voor literatuur? Of zou het door de fantasy novels op BookTok zijn gekomen? Misschien ook wel omdat boeken momenteel een modeaccessoire zijn geworden waarmee je je kunt uiten via het zogenaamde performative reading (boeken lezen in het openbaar), dat juist als een soort anti-scherm reactie ontstaan is. De bioscopen verwelkomen de schermgeneratie ook maar al te graag: blijkbaar zijn er films op TikTok en Instagram ontstaan, die tot bioscoopfilms hebben geleid waarvoor de schermgeneratie weer naar de bioscoop komt.

"Ik zie het al helemaal voor me: naast BookTok ook een CKVTok"

En ja, als dat met boeken en met film kan, dan zou dat toch ook met muziek, dans, theater en beeldende kunst moeten kunnen? Blijkbaar werkt de route via low culture naar high art goed, dus wellicht kunnen we dat mechanisme in onze CKV-lessen ook nog meer benutten? Kirk Varnedoe schreef een boeiend boek over de route van low culture naar high art, met als titel *High and Low: Modern Art and Popular Culture*. Zoals bij het werk van Keith Haring, die eerst graffiti maakte in de metro en daarmee zo populair werd dat zijn werk in museumcollecties opgenomen werd. Destijds werden ook videoclips eerst bij MTV getoond en daarna in musea. Hoewel CJP op TikTok er goed uitziet (helaas best weinig volgers), lijkt het me toch goed als er ook een populaire CKVTok komt, waarop onze leerlingen verleid worden om zich te verdiepen in allerlei kunstvormen, waardoor zij vervolgens uit zichzélf op zoek gaan naar méér, andere en ook complexere kunst.... performative kunstkijken in de CKV-lessen. Ik zie het al helemaal voor me!

DE CEEKAAVEEJUF

(Foto's: Pixabay)

LEER OVER DE HOLOCAUST

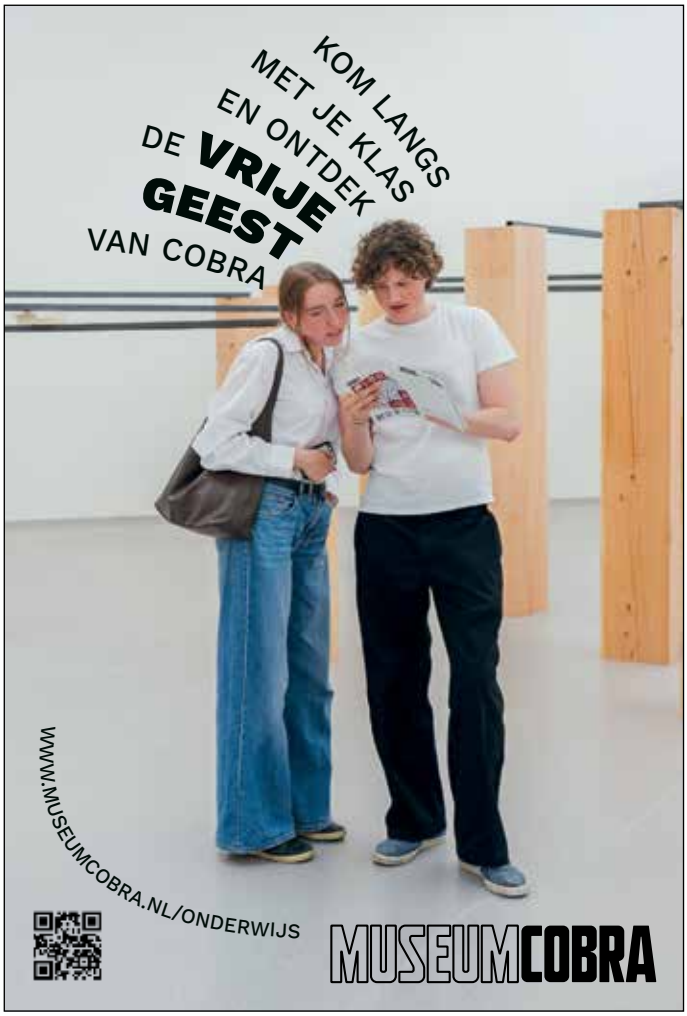
Voor vmbo, havo & vwo
Wat gebeurde er tijdens de Jodenvervolging in Nederland? Waarom? En wat leer jij van deze geschiedenis vandaag de dag?

Kom met je klas naar het Nationaal Holocaustmuseum. Met een interactieve tour doe je onderzoek naar persoonlijke verhalen van mensen die vervolgd werden.

Voor lessen in geschiedenis en burgerschap. Ga naar jck.nl/voortgezet-onderwijs

Nationaal Holocaust museum

De Mesdag Collectie
Den Haag

Mesdag aan de zee

SPECIAAL VOOR GROEP 3

Hendrik Willem Mesdag was een beroemde zeeschilder en een fanatieke kunstverzamelaar. Samen met zijn vrouw, Sientje Mesdag-van Houten, bouwde hij zelfs een museum voor hun verzameling naast hun huis in Den Haag. Leerlingen uit groep 3 ontdekken alles over het leven in de 19e eeuw, de zee en elkaar.

De Renaissance van dichtbij

Da Vinci, Rafaël en Michelangelo bij Fabrique des Lumières

HOE VOELT HET OM MIDDEN IN DE WERELD VAN DE RENAISSANCE TE STAAN?
Vanaf 18 september 2026 kunnen leerlingen dat zelf ervaren bij Fabrique des Lumières in Amsterdam. In de immersive experience Da Vinci, Raphael, Michelangelo – The Renaissance Masters, stappen bezoekers letterlijk in een wereld van kunst, architectuur, wetenschap en uitvindingen. Monumentale projecties, ruimtelijk geluid en een zorgvuldig opgebouwde verhaallijn nodigen leerlingen uit om de ideeën en meesterwerken van drie invloedrijke kunstenaars uit de Renaissance vanuit een nieuw perspectief te ervaren. Tijdens de 52 minuten durende experience reis je van Florence naar Rome en ontdek je hoe Leonardo da Vinci, Rafaël en Michelangelo de kunstgeschiedenis blijvend hebben beïnvloed.

De kunstwerken vormen het vertrekpunt, maar de verhalen erachter geven de tentoonstelling extra betekenis. De verhaallijn is ontwikkeld in samenwerking met kunsthistoricus Florian Métral en wordt verteld vanuit het perspectief van Giorgio Vasari, de zestiende-eeuwse schilder, architect en biograaf. Zijn vertelling vormt de rode draad en brengt niet alleen de kunstwerken, maar ook de ideeën en persoonlijke verhalen van de drie meesters dichterbij.

Voor het onderwijs biedt de tentoonstelling volop aanknopingspunten. Leerlingen maken niet alleen kennis met iconische werken als De Mona Lisa, De School van Athene, David en de fresco's van de Sixtijnse Kapel, maar krijgen ook meer inzicht in de historische achtergrond én de mensen achter de meesterwerken. Leonardo da Vinci's nieuwsgierigheid naar natuur, techniek en anatomie, Rafaëls zoektocht naar harmonie en perspectief en Michelangelo's beheersing van het menselijk lichaam laten zien hoe kunst, wetenschap en filosofie elkaar tijdens de Renaissance beïnvloedden. Daarmee sluit een bezoek goed aan bij CKV, beeldende vorming, geschiedenis en burgerschap.

De tentoonstelling geeft daarnaast een mooie aanleiding om met leerlingen in gesprek te gaan over kunstbeleving. Wat gebeurt er wanneer een schilderij niet langer aan een museumwand hangt, maar onderdeel wordt van een audiovisuele omgeving? Welke invloed hebben muziek, projecties en de manier waarop een verhaal wordt verteld op de manier waarop we kunst ervaren? Juist deze vragen sluiten aan bij de onderzoekende en reflectieve houding die binnen het CKV-onderwijs centraal staat.

Door monumentale projecties, muziek en digitale technieken krijgen bezoekers een nieuw perspectief op iconische meesterwerken en worden details zichtbaar die normaal gemakkelijk aan de aandacht ontsnappen. Zo ontstaat een andere manier van kijken, zonder dat de oorspronkelijke kunstwerken uit het oog worden verloren. De makers zien de immersive experience niet als vervanging van een museumbezoek, maar juist als een uitnodiging om de originele kunstwerken later ook in musea te ontdekken.

Da Vinci, Raphael, Michelangelo – The Renaissance Masters is vanaf 18 september 2026 te zien bij Fabrique des Lumières in Amsterdam. De voice-over van Vasari is Engels gesproken met Nederlandse ondertiteling. Voor scholen zijn speciale groepsarrangementen beschikbaar. Een bezoek nodigt leerlingen uit om de Renaissance niet alleen van dichtbij te beleven, maar ook kunst vanuit verschillende perspectieven te bekijken en verbanden te leggen tussen verleden en heden.

FABRIQUE DES LUMIÈRES
AMSTERDAM

MEER INFO

www.fabrique-lumieres.com

MU
ZEE
UM

Hoe sterk sta jij?

COKE AAN DE KUST

Door de schrijver van Mocro Maffia

'Toen ze zeiden dat ze anders mijn familie zouden opzoeken, schrok ik echt.'

Lars, 17 jaar Scalda student

A SERIOUS GAME

Welke keuzes maak jij in een wereld vol verleiding, druk en gevaar?
Kom het beleven in deze educatieve tentoonstelling.

MARITIEM
MUZEEUM
ZEELAND

HUNEBED CENTRUM

Waan jezelf in de prehistorie en reis door 150.000 jaar geschiedenis!

Hunebedstraat 27
9531 JT Borger
t 0599 23 63 74
e communicatie@hunebedcentrum.nl
w www.hunebedcentrum.nl

THEATER MET IMPACT

Positieve, luchtige theatervoorstellingen voor jongeren

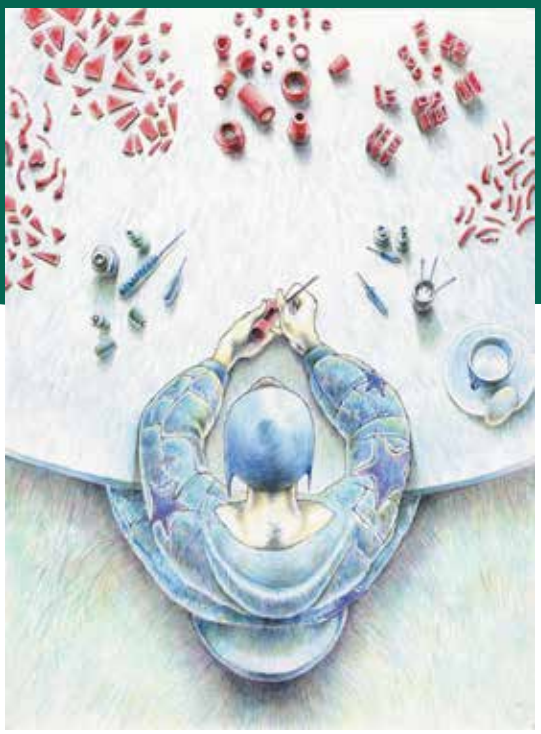
Communiceren met jongeren. Daar zijn wij als theatergroep in gespecialiseerd. Signatuur Onbekend speelt interactieve en educatieve schoolvoorstellingen over thema's waar elke jongere mee te maken krijgt. Snel, grappig en uitdagend.

Meer weten?
Check de website en stuur een e-mail naar info@signatuuronbekend.nl en ontvang een vrijblijvende offerte!

WWW.SIGNATUURONBEKEND.NL

signatuur onbekend

ONTWERP EEN OPTIMISTISCHE TOEKOMST
SOLARPUNK ART

Titel: The Recreator; Artiest: Diego Escobar; Thema 1: DIY low-tech to empower communities, look for what JUGAAD means, and apply it to solarpunk.

SOLARPUNK IS EEN RELATIEF JONGE STROMING, DIE IS VOORTGEKOMEN UIT ZORGEN OM KLIMAATVERANDERING, UITPUTTING VAN DE AARDE EN SOCIALE ONGELIJKHEID. EEN HOOPVOLLE STROMING, DIE OP DIVERSE MANIEREN TOT UITING KOMT: IN GROEPEN MENSEN DIE ZICH STERK MAKEN VOOR EEN GROENERE, GEZONDERE EN EERLIJKERE WERELD, MAAR OOK IN ALLERLEI KUNSTVORMEN, ZOALS FICTIE, SCHILDERKUNST, MUZIEK EN FILM. SOLARPUNK ART KAN EEN GOEDE VERWERKINGSVORM ZIJN BIJ LESSEN OVER DUURZAAMHEID IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS.

Door: Christine Dirkse

Eerst even over de term Solarpunk: 'punk' staat voor rebellie, een protestbeweging tegen de gevestigde orde. In de jaren '70 ontstond punk als protest tegen de mainstreamcultuur, met provocerende, opvallende kleding, rauwe muziek en een 'doe-het-zelf-mentaliteit'. Solar heeft een dubbele betekenis. De letterlijke betekenis van 'solar' verwijst naar zonne-energie en andere duurzame energiebronnen. Figuurlijk staat het voor een lichtpunt in deze donkere kapitalistische wereld.

DE GEDACHTE ERACHTER

De Solarpunkbeweging streeft naar een nieuwe wereld, waar kapitalisme vervangen wordt door een sociale wereld, waar niet geld maar de natuur de drijfveer is en natuurlijke bronnen niet opgebruikt worden. Dat betekent niet dat aanhangers van Solarpunk af willen van alle technologie, maar wel dat ze gebruik willen maken van duurzame energiebronnen, zo weinig mogelijk afval weggooien, spullen zoveel mogelijk hergebruiken en bij alles wat ze doen het beste zoeken voor de natuur én de mensen om hen heen. Het gaat niet alleen om de natuur, maar om sociale eenheid, gedeelde verantwoordelijkheid en harmonie tussen de natuur en mensen.
Zoals de figuurlijke betekenis van Solar al zegt, is Solarpunk een optimistische stroming: er is geen plaats voor doemdenken over klimaat, maar voor een optimistische toekomstvisie, waar duurzame oplossingen en nieuwe sociale manieren van leven zorgen voor een betere wereld.

SOLARPUNK IN JE LESSEN

Solarpunk kan een interessante invalshoek zijn voor een les waarin je burgerschap, mens & maatschappij en de kunstvakken integreert. Door uit te leggen wat de beweging Solarpunk is, kun je met leerlingen allerlei thema's rondom duurzaamheid en samenleven bespreken. Daarna kun je hen zelf laten nadenken over een duurzame samenleving en dat laten visualiseren. We geven een voorbeeld hoe je het aan kunt pakken.

EERST IN GESPREK

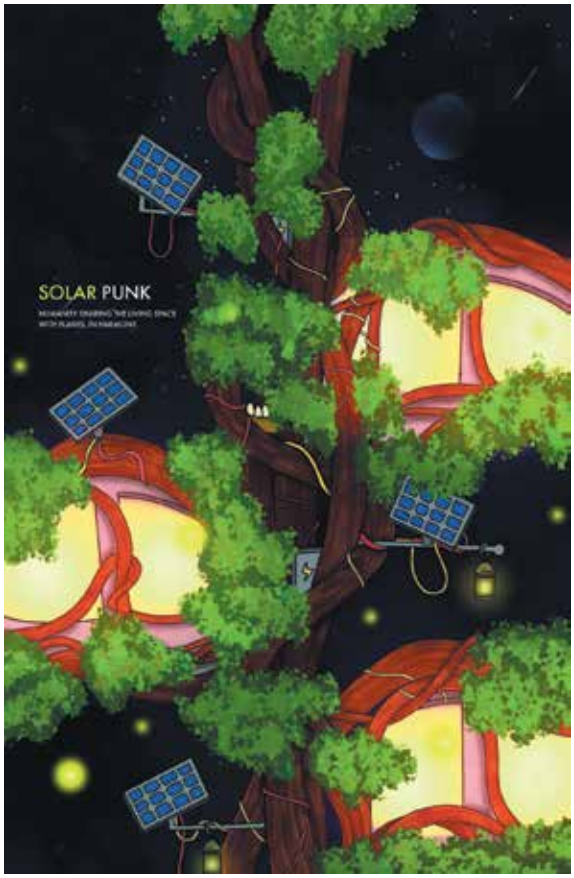
De complete gedachte achter Solarpunk is behoorlijk veelomvattend, omdat het niet alleen gaat over duurzame energie, maar ook om een manier van samenleven als maatschappij, tegen kapitalisme en individualisme. Juist in het voortgezet onderwijs kun je die bredere laag met leerlingen verkennen. Een paar tips vooraf:

Tip 1: breng een optimistisch verhaal

In de afgelopen decennia staan in lessen over duurzaamheid en klimaatverandering doemscenario's centraal: door teveel CO2-uitstoot warmt de aarde op, wordt het weer extremer en kan ons land overstromen. Dat is waar, maar aan zo'n negatief verhaal heeft een leerling niets. Belangrijk is om het positief en optimistisch te houden, zoals ook de gedachte achter Solarpunk is: samen kunnen we wat bereiken. Je hebt zelf invloed. We kunnen samen een mooiere wereld maken.

Tip 2: de leerling is aan zet
Als het gaat over grote wereldproblemen, zoals oorlog of klimaatverandering, kunnen jongeren ontmoedigd raken. Het is daarom belangrijk om de boodschap zo te brengen dat leerlingen ook het gevoel hebben dat ze zelf kunnen bijdragen. Bespreek dus wat je in je eigen leven kunt doen om duurzamer te leven: tweedehands kleding kopen in plaats van fast fashion, een telefoon of laptop laten repareren bij een repair-café, spullen delen of doorgeven, minder vlees eten, afval scheiden en composteren.

Tip 3: samen dromen
Bij Solarpunk gaat het om een positief toekomstbeeld. Nadat je met leerlingen hebt besproken wat Solarpunk kan betekenen voor je eigen leven, kun je uitzoomen. Wat betekent Solarpunk voor de inrichting van je huis? En van de straat? En van de stad? Wat zou je kunnen veranderen als iedereen mee zou gaan in de Solarpunkgedachte? Denk aan auto's op zonne-energie, maar misschien ook wel luchtballonnen; veel bomen in de stad. Veel kleur, weinig auto's (Solarpunk is erg voorstander van wandelen, fietsen of openbaar vervoer), veel moestuinen, kleinschalige gemeenschappen, etc.

Titel: Untiteld; Artiest: Manuel Salva; Thema 2: Humanity sharing the living space with plants, in harmony.

BRAINSTORMEN
Na het bespreken van Solarpunk als stroming is het tijd om aan de slag te gaan. Je kunt tijdens het gesprek en zeker als voorbereiding op de opdracht, voorbeelden van Solarpunk Art laten zien. Even zoeken op deze term op internet geeft tal van prachtige voorbeelden van hoopvolle Solarpunkafbeeldingen, maar ook muziek en animaties zijn beschikbaar.
Laat leerlingen daarna zelf bedenken wat zíj zouden willen laten zien. Dat kan hun ideale huis met tuin of hun ideale stad zijn, maar ook een winkelstraat, een station of de eigen wijk. Welke vervoersmiddelen zijn er? Hoe zien de huizen eruit? Welke emoties vertonen mensen? Hoe is de omgeving ingericht? Waar halen mensen hun eten vandaan? Zijn er grote fabrieken en grote woontorens, of juist niet? Waar zijn de zonnepanelen in verwerkt?

Na dit brainstormen laat je leerlingen hun idee uitwerken. Je kunt natuurlijk zelf weten hoe vrij je hen laat. Wil je dat ze tekenen of schilderen? Of mogen ze het ook uitwerken als collage, maquette, digitaal ontwerp, animatie of korte film? Ook muziek, drama of dans zijn goede vormen.

RUIMTE VOOR DIFFERENTIATIE
Bij dit soort onderwerpen is er veel ruimte om te differentiëren, ook binnen één klas. Een praktisch ingestelde leerling zal genoeg hebben aan het nadenken over de integratie van zonne-energie in het kunstwerk. Leerlingen die houden van een intellectuele uitdaging zou je een tekst kunnen geven over Solarpunk en de samenleving, en zich eerst wat meer laten verdiepen in de bredere gedachte van Solarpunk.
Zij kunnen in hun kunstwerk aspecten daarvan meenemen: kleine levensgemeenschappen, nauw verbonden aan natuur. Geen kapitalisme, dus geen grote bedrijven, maar kleine plaatselijke winkeltjes of markten. Geen fabrieken en bio-industrie, maar veel handwerk en moestuinen. Weinig containers, maar veel composthopen, etc. Als je deze leerlingen als voorbereiding alvast laat inlezen als extra taak, kunnen ze in de les wel direct aan de slag, maar met meer achtergrondkennis en daardoor meer diepgang.

Een derde variant: laat leerlingen elkaars ontwerpen kritisch bevragen. Wie onderhoudt al dat groen? Waar komen de grondstoffen voor die zonnepanelen vandaan? Hoe verplaatsen mensen zich die slecht ter been zijn? Zo wordt zichtbaar dat elk ontwerp keuzes bevat over hoe een samenleving zou moeten werken.

Titel: Dice; Artiest: Rongge Zhou; Thema 11: Solarpunk is about hoping for a better world than yesterday.

TOT SLOT

De bedoeling van dit artikel is niet om docenten of leerlingen richting een Solarpunkstroming of in de richting van duurzamer te leven te sturen. Maar de optimistische kijk van Solarpunk op dit thema, het feit dat dit een nieuwe kunststroming is en het feit dat duurzaamheid bij veel vakken een belangrijk thema is – van CKV en de kunstvakken tot aardrijkskunde, biologie, mens & maatschappij en burgerschap – maakt dit een interessante invalshoek.

EEN ECHTE SOLARPUNKWEDSTRIJD

Hoe Solarpunk als beeldtaal werkt, laat een posterwedstrijd van uitgeverij Flame Tree Press mooi zien. Begin 2025 riep de uitgeverij ontwerpers en kunstenaars wereldwijd op om posters te maken, ter ere van haar verhalenbundel *Solarpunk: Short Stories from Many Futures*, samengesteld door Francesco Verso.

Uit de vele inzendingen koos de organisatie één winnaar, twee runners-up en twintig eervolle vermeldingen. De posters werden in maart 2025 getoond op de London Book Fair. Het winnende werk, *Solarpunk Dreamscape* van Bingyu Zhou, was gebaseerd op het thema 'hoop op een betere wereld dan gisteren'. De posters zijn online te bekijken:

www.flametreepress.com/solarpunk-showcase

De winnaar van de Solarpunk wedstrijd van Flame Tree Press. Titel: Solarpunk Dreamscape; Artiest: Bingyu Zhou; Thema 11: Solarpunk is about hoping for a better world than yesterday.

Praten over je gevoel lucht op.

Dat wil je toch óók leren op school?

Bij Kikid helpen we jongeren sterk in het leven te staan met wat wij noemen 'lessen voor het leven'. Onze theatervoorstellingen zijn stoer, eerlijk en herkenbaar. Ze gaan over thema's zoals mentale gezondheid, relaties & seksualiteit, social media, pesten, groepsdruk en alcohol. Kikid werkt met jonge rolmodellen (18–24 jaar) die dicht bij de leefwereld van leerlingen staan. Ze spelen korte, herkenbare scènes en gaan daarna in gesprek met de klas. Zo ontstaat een veilige sfeer waarin leerlingen zich openstellen en ontdekken: ik ben niet de enige, en praten helpt écht.

KIKID
Lessen voor het leven

Met deze voorstellingen voor het VO geven we jongeren meer zelfvertrouwen en inzicht in hun eigen kracht:

Talk to Me
over mentale gezondheid

Like Me
over social media & pesten

Booze
over alcohol & groepsdruk

Benzies & Batchies
over relaties en seksualiteit

Ontdek onze theatervoorstellingen op kikid.nl/theater

MAKE OUR PLANET GREAT AGAIN

WIE IS VERANTWOORDELIJK VOOR DE KLIMAATCRISIS? Jij, omdat je vliegt of vlees eet? Grote bedrijven zoals Shell? De overheid? Of zijn we allemaal een beetje verantwoordelijk? Terwijl volwassenen hierover blijven discussiëren, groeit een nieuwe generatie op in een wereld die steeds warmer en onzekerder wordt.

Make Our Planet Great Again is een hoopvolle en interactieve klassenvoorstelling van **BonteHond** en **Bureau Vergezicht** voor leerlingen vanaf 14 jaar (VO en MBO). De voorstelling nodigt jongeren uit om na te denken over hun eigen rol, verantwoordelijkheid en keuzes. Niet door pasklare antwoorden te geven, maar door vragen te stellen: **Wat vind jij belangrijk? Welke rol wil jij spelen in de wereld? En wat ga jij doen?**

De voorstelling is een spin-off van **De Zaak Shell**, de succesvolle productie geïnspireerd op de klimaatzaak van Milieudefensie tegen Shell. Deze voorstelling trok tienduizenden bezoekers, werd lovend ontvangen en groeide uit tot een van de meest spraakmakende Nederlandse theaterproducties over het klimaatdebat. Op de veelgestelde vraag of de voorstelling ook voor scholen beschikbaar zou komen, is Make Our Planet Great Again het antwoord.

Twee acteurs spelen twee fictieve personages, wier levens steeds meer verweven raken met de klimaatcrisis. Via hun verhalen worden thema's als verantwoordelijkheid, macht, democratie en samenleven invoelbaar. De leerlingen zijn daarbij niet alleen toeschouwer: ze reageren, nemen stelling en laten tijdens de voorstelling hun stem horen.

Zo wordt theater een oefenruimte voor kritisch denken, maatschappelijke betrokkenheid en democratisch handelen. De voorstelling sluit aan bij de leefwereld van jongeren, die op een belangrijk kruispunt in hun leven staan: ze maken keuzes over hun toekomst én over de waarden die daarbij horen.

'MAKE OUR PLANET GREAT AGAIN' is geïnspireerd op de succesvolle theatervoorstelling 'De Zaak Shell'. Deze educatieve klassenvoorstelling over klimaat, verantwoordelijkheid en democratie wordt gespeeld in de klas en is geschikt voor leerlingen van 14 jaar en ouder. Geschreven door theatermaker Casper Vanderputte (Theater Utrecht, HNTjong) en geregisseerd door Judith Faas (BonteHond). Ze zal vanaf schooljaar 2027/28 spelen op middelbare scholen (vmbo-t, havo, vwo) en MBO, en sluit aan bij de kerndoelen voor maatschappijleer, aardrijkskunde en burgerschap. Ze kan voor een of meerdere klassen geboekt worden.

Fotografie Casper Koster

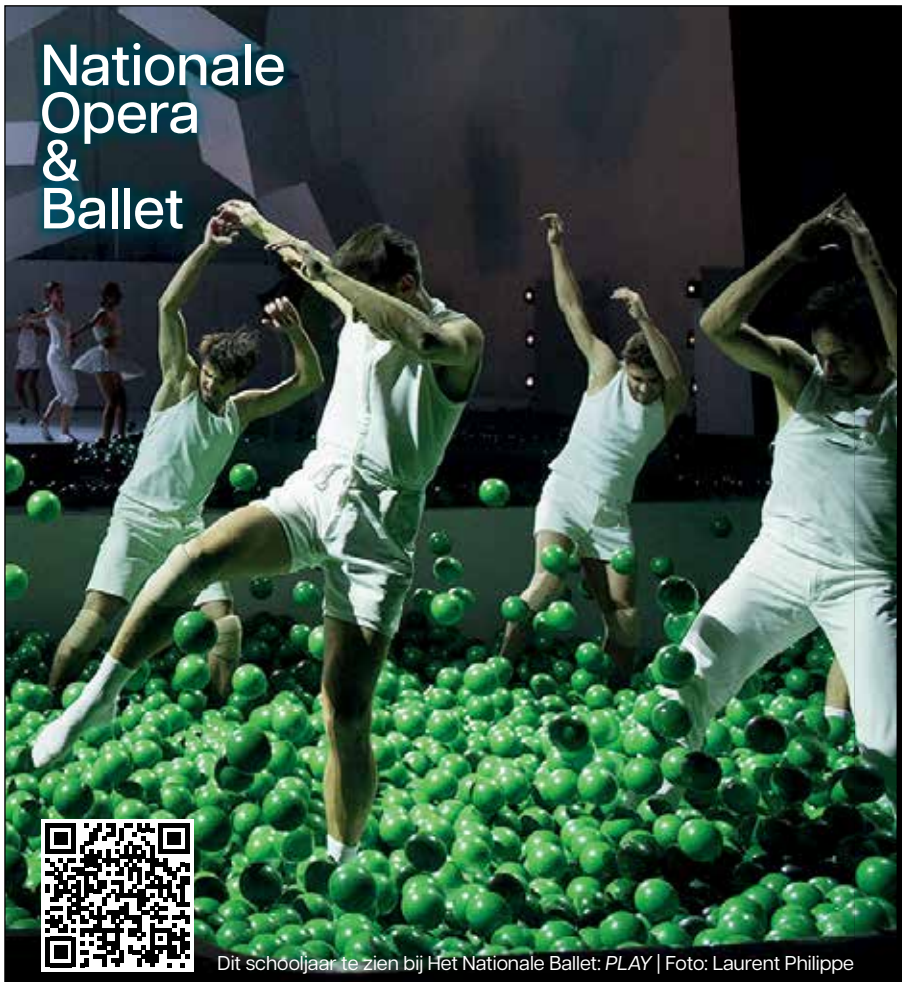
Bij de voorstelling hoort verdiepend lesmateriaal waarmee leerlingen verder kunnen reflecteren op de thema's uit de voorstelling en onderzoeken hoe zij zelf verschil kunnen maken.

BONTEHOND maakt al 20 jaar beeldend, muzikaal en fysiek theater voor kinderen en jongeren en treedt op in theaters, scholen en festivals in binnen- en buitenland. Met haar voorstellingen en educatieve projecten wil ze de blik van het jonge publiek verruimen, hun verbeeldingskracht vergroten en hen laten nadenken over de wereld waarin ze leven. BonteHond won de Zilveren Krekel 2026 en andere theater- en dansprijzen. Info: bontehond.net

BUREAU VERGEZICHT van theatermakers Anoek Nuyens, Rebekka de Wit en Erik Whien maakt onderzoekende en meeslepende verhalen over macht, klimaat en hoe je je staande kunt houden terwijl de wereld in de fik staat. ´De Zaak Shell' won de NAPK Duurzaamheidsprijs 2025, Arlecchino voor beste mannelijke hoofdrol en Regieprijs Nederlands Theater Festival. Info: bureauvergezicht.nl

MEER INFO

'Make Our Planet Great Again' speelt vanaf schooljaar 27/28 en is te boeken via BonteHond. Kijk voor alle praktische info op
bontehond.net/aanbod
of scan de QR
of stuur een mail naar
sophia@bontehond.net

Dit schooljaar te zien bij Het Nationale Ballet: *PLAY* | Foto: Laurent Philippe

Beleef het theater

Laat je leerlingen kennismaken met de verrassende, overweldigende en ontroerende wereld van opera en ballet.

Met je klas naar het theater
Leerlingen kunnen in het kader van ckv heel voordelig naar de opera- en balletvoorstellingen op ons grote toneel. **Online lesmateriaal** en een activerende **fysieke workshop** zijn inbegrepen en zorgen ervoor dat iedereen goed voorbereid in de zaal zit!

Workshops, rondleidingen en projecten
Van een crash course opera tot je eigen dansvoorstelling maken op school: met ons uitgebreide aanbod aan workshops en projecten laten we leerlingen van alle leeftijden en niveaus het plezier van samen zingen en dansen ervaren.

Scan voor meer info de QR-code of kijk op operaballet.nl/voortgezet-onderwijs.

Beklim samen de hoogste kerktoren van Nederland!

Ga op avontuur met de klas

Scan de QR-code
en **ontdek meer**

Domtoren Utrecht

AMSTERDAMSE SCHOOL MUSEUM
HET SCHIP

In welke omstandigheden woonden de meeste mensen tot ongeveer 100 jaar geleden? Hoe kan een kunstbeweging bijdragen aan sociale vooruitgang? Wat is eigenlijk de Amsterdamse School en wat maakt deze stijl zo uniek? Het antwoord op deze vragen vind je bij de twee Amsterdamse School musea: Het Schip in Amsterdam West en De Dageraad in Amsterdam Zuid.

Voor het voortgezet onderwijs bieden beide musea een aantal educatieprogramma's. In overleg kunnen we ook een programma op maat ontwikkelen.

De educatieprogramma's sluiten aan op de vakken Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, Kunst Algemeen en CKV.

RONDLEIDING
In een rondleiding van circa 60 minuten kunnen de leerlingen kennis maken met de Amsterdamse School. Bij Het Schip worden ze door een gids meegenomen in de geschiedenis van een krotwoning 1890 en een arbeiderswoning uit 1921. Ze krijgen het oude postkantoor te zien en leren meer over het gebouw en de bijzondere bouwstijl. Bij De Dageraad wordt er een rondleiding door de wijk gegeven, waar de Amsterdamse School uitgebreid aandacht krijgt, maar ook planologie duidelijk aan bod komt.

Locatie: Museum Het Schip / Museum De Dageraad
Niveau: VMBO, HAVO, VWO
Vakken: Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, CKV
Prijs: €115,- per 15 leerlingen & 1 begeleider

ZELF AAN DE SLAG MET EEN AMBACHT
De Amsterdamse School kunstenaars waren echte ambachtsmensen. Binnen de stroming waren beeldhouwers, grafisch kunstenaars, glas-in-lood-zetters en houtsnijders actief. Bij Het Schip kunnen leerlingen zelf met Amsterdamse School ambachten aan de slag! Onder begeleiding van een creatieve docent creëren ze met boetseerklei een kunstwerk, maken ze met een guts, linoleum en een drukpers hun eigen afdrukken of trekken ze eropuit met tekengerei. Deze workshops kunnen gecombineerd worden met een (verkorte) rondleiding. Meer informatie? Kijk op **hetschip.nl/educatie**.

FOTOWORKSHOP (2 UUR)
Na een rondleiding krijgen de leerlingen een uitleg over verschillende fotografie technieken. Met de camera op hun telefoon gaan ze op pad om de kenmerken van de Amsterdamse Schoolstijl vast te leggen. De resultaten worden aan het einde nabesproken.

Locatie: Museum Het Schip / Museum De Dageraad
Niveau: VMBO, HAVO, VWO
Vakken: Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, CKV
Prijs: €190,- per 15 leerlingen & 1 begeleider

WORKSHOP POSTERS MAKEN (2 UUR)
De Amsterdamse School-kunstenaars maakten veel gebruik van druktechnieken om hun ideeën en idealen over te brengen. In een korte rondleiding krijgen de leerlingen eerst iets te leren over deze idealen en worden ze aan het denken gezet over het belang van sociale vooruitgang. Daarna wordt hun gevraagd wat zij zelf graag willen veranderen: waar worden ze boos van, of voor welk probleem weten zij de gouden oplossing? Met collagetechnieken, gekleurd papier en letterstencils maken zij vervolgens hun eigen poster, die aan het einde kort wordt nabesproken.

Locatie: Museum Het Schip
Niveau: VMBO, HAVO, VWO
Vakken: Kunst Algemeen, CKV
Prijs: €190,- per 15 leerlingen & 1 begeleider

Museum Het Schip
Oostzaanstraat 45
1013 WG Amsterdam

Museum De Dageraad
Burgemeester Tellegenstraat 128
1073 KG Amsterdam

020-6868595
planning@hetschip.nl

foto: Maciej Bryś & Zofia Ryżewska - Regular Field, LUNA Young Masters 2026 (© Natalia Balanina)

ONTDEK KUNST, TECHNIEK, MEDIA EN BURGERSCHAP IN ÉÉN EXPOSITIE.

LUNA

Van 22 januari t/m 7 februari 2027 vindt in Leeuwarden de LUNA Young Masters tentoonstelling plaats, onderdeel van het jaarlijkse mediakunstfestival LUNA. Hier staan nieuw talent, experiment, ontwikkeling en verdieping centraal.

We hebben een inspirerend educatief programma samengesteld. Ontdek de expositie met een interactieve rondleiding, ga zelf aan de slag tijdens een workshop of kies voor een programma op maat.

Scan de QR-code voor meer informatie of stuur een mail naar educatie.mediaartfriesland@gmail.com

Bij NITE en Club Guy & Roni komen dans, theater en live muziek samen tot rauwe, actuele en visueel spectaculaire voorstellingen. Met op maat ontworpen educatieve projecten inspireren we jongeren niet alleen om te kijken, maar ook om te ervaren en zelf te creëren.

NITE.NL/EXTRA/EDUCATIE

.NL NITE Club Guy & Roni CL

GEEF JE EIGEN WERELD VORM!

BEKIJK ONS ONDERWIJSPROGRAMMA VOOR SEIZOEN 26/27 OP ITA.NL/EDUCATIE

EDUCATIE

internationaal theater amsterdam

WERELDERFGOED
Ken jij ze alle dertien?

BENOEM ZE MAAR!

HOE VAAK KIJK JE ÉCHT OM JE HEEN EN ZIE JE WAT ONS LAND BIJZONDER MAAKT? NEDERLAND TELT MAAR LIEFST 13 UNESCO-WERELDERFGOEDLOCATIES – PLEKKEN DIE ZÓ UNIEK ZIJN DAT ZE TOT DE SCHATTEN VAN DE MENSHEID BEHOREN.

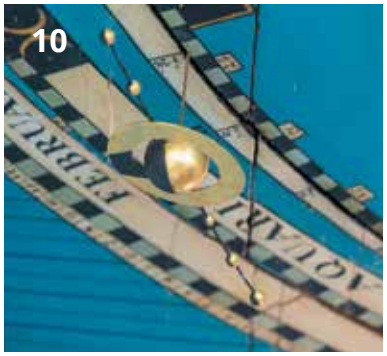

UNESCO Werelderfgoedsites zijn de meest bijzondere en betekenisvolle plekken op de wereld. Elk ervan vertelt een inspirerend verhaal dat onze geschiedenis en natuur springlevend houdt.

Scan de QR-code en ontdek via werelderfgoed.nl/onderwijs hoe jij en je leerlingen met Werelderfgoed aan de slag kunnen.

Bekijk Het Klokhuis: van alle 13 locaties een speciale aflevering.

Sluit je aan bij de landelijke klankbordgroep Werelderfgoededucatie: educatie@werelderfgoed.nl

Kennismaken. Aansluiten. Omarmen.
Werelderfgoed in het onderwijs is investeren in de toekomst.

MEER INFO

werelderfgoed.nl/onderwijs

KLEINKUNSTIG × UIT DE KUNST · SEIZOEN 2026/2027

BURGERSCHAP VOORSTELLINGEN

Vier programma's die burgerschap naar school brengen. Op maat voor het **voortgezet onderwijs**, inzetbaar voor CKV, een project- en themaweek of een cultuurdag.

- Jaarlijks op meer dan **450 scholen** door heel Nederland
- **Op school of in het theater**, wij spelen overal
- Te combineren met **workshops** uit ons aanbod
- Elk programma sluit af met een **nagesprek**
- Scholen waarderen ons met een **8,1**

STOOK · ALFA

WIE BEPAALT JOUW MENING?

Een jongen zonder houvast vindt bij zijn vechtclub eindelijk broederschap, en glijdt via alfa-goeroes de manosfeer in. ALFA laat zien hoe aantrekkelijk die wereld is, voordat je doorhebt wat je bent kwijtgeraakt.

VOORSTELLING · VANAF LEERJAAR 3 · MEDIAWIJSHEID, GROEPSDRUK

HANDSOME POETS · WE ARE ON THIS EARTH TOGETHER

SAMEN OP DEZE WERELD

Onderzoek liet zien dat jongeren afhaken zodra het woord klimaat valt. Dus valt dat woord niet. Wat blijft is een concert over wat we van deze planeet willen overhouden, gemaakt in samenwerking met het Wereldnatuurfonds.

VOORSTELLING · ALLE LEERJAREN · DUURZAAMHEID, SAMENLEVEN

EERST MEEMAKEN
DAN PRATEN

GEORGIOS LAZAKIS · FROM HARD KNOCKS TO HEART KNOCKS

JOUW VERHAAL WORDT NOG GESCHREVEN

Zijn vrienden verdwenen in de jeugdgevangenis, Georgios koos voor schrijven en muziek. Een openhartig verhaal over armoede, groepsdruk en de impact van je omgeving. Al ruim 800 keer gespeeld.

MOTIVATIONAL SPEECH · ALLE LEERJAREN · KEUZES, VEERKRACHT, IDENTITEIT

PIEPSCHUIM · HET IS GEEN WEDSTRIJD

MEEDOEN IS NIET VRIJBLIJVEND

Alles is een wedstrijd geworden: cijfers, volgers, wie het hardst lacht. Piepschuim speelt over wat winnen en verliezen met een groep doet en betrekt de hele zaal erbij. Van vmbo tot gymnasium.

VOORSTELLING · ALLE LEERJAREN · WINNEN EN VERLIEZEN

BOEK EEN VOORSTELLING

Of vraag advies over jullie burgerschapsprogramma.

kleinkunstig.nl/burgerschap-op-school

info@kleinkunstig.nl · 038-4549911

Kom langs bij Rembrandt!

Van een rondleiding door Rembrandts 17de-eeuwse huis tot etsworkshops. Nergens ter wereld kom je dichter bij Rembrandt dan in Museum Rembrandthuis.

Scan de QR-code voor onze educatieprogramma's

museum Rembrandt huis

WAT ER SPEELT

ONTDEK ONS AANBOD

THEATER / DANS

VO/VSO/MBO – MAASTD.NL/2627
EDUCATIE@MAASTD.NL

THEATER EN DANS DAT RAAKT EN BEVRAAGT

Toen en nu: nieuwe perspectieven

Geschiedenis komt dichtbij als je je verdiept in gebeurtenissen, ideeën, plaatsen en ervaringen uit het verleden. Door met de ogen van nu naar vroegere verhalen te kijken, ontstaan nieuwe, spannende vragen. Wat herkennen we? Wat is veranderd? En wat zegt dat over de wereld waarin we vandaag de dag leven?

ONDERWIJS IN HET ALLARD PIERSON

RACISME BESPREEKBAAR MAKEN

Eeuwenlang was het in het theater gebruikelijk dat witte acteurs zichzelf zwart schminkten om een persoon van kleur te spelen. Dat wordt *Blackfacing* genoemd. Het Allard Pierson heeft een tentoonstelling gewijd aan deze traditie waarvan de gevolgen tot aan vandaag voelbaar zijn: *Wit speelt Zwart – Blackface* in Nederland.

Bij de tentoonstelling is een programma ontwikkeld voor VO-groepen, dat leerlingen uitdaagt zich in te leven in emoties en gedachten van anderen. Daarmee draagt het programma bij aan actief burgerschap.

Wat is een stereotype? Hoe hebben het theater en televisie bijgedragen aan de verspreiding van racistische ideeën? Met een museumdocent onderzoeken de leerlingen hoe beelden om ons heen invloed hebben op wat we doen, voelen, en hoe we naar de wereld kijken.

Tijdens dit programma oefenen de leerlingen met luisteren naar elkaar en om op een respectvolle manier om te gaan met uiteenlopende emoties en perspectieven.

Als onderdeel van de Universiteit van Amsterdam is het Allard Pierson hét museum voor erfgoed, cultuur en wetenschap:

Info: www.allardpierson.nl/programmas-voor-scholen

VAN WATERSNOODRAMP NAAR WAT WATER NU BETEKENT

Wat gebeurde er tijdens de Watersnoodramp van 1953? Hoe was het om die nacht mee te maken? En hoe zorgen we ervoor dat we nu en in de toekomst veilig met water kunnen samenleven?

In het Watersnoodmuseum ontdek je de verhalen achter de ramp. Je ontmoet mensen die het water van dichtbij meemaakten en ziet persoonlijke voorwerpen en historische filmbeelden. Het museum is gevestigd in vier caissons die werden gebruikt om het laatste gat in de dijk te dichten. Een plek waar de geschiedenis nog altijd voelbaar is.

Maar het verhaal stopt niet in 1953. Nederland leeft met water en door klimaatverandering staan we voor nieuwe uitdagingen. Hoe beschermen we ons tegen hoogwater? En welke keuzes maken we voor de toekomst?

Reis in het Watersnoodmuseum van het verleden naar het heden en de toekomst. Ontdek wat water met ons land heeft gedaan en waarom het verhaal van 1953 nog steeds belangrijk is voor ons allemaal.

Info: watersnoodmuseum.nl

ONTDEK CULTUUR, ERFGOED EN IDENTITEIT

Wist je dat Museumpark Orientalis, op steenworp afstand van Nijmegen, een unieke bestemming is voor CKV en vakoverstijgend onderwijs? In het Museumpark ontdekken leerlingen hoe cultuur, erfgoed en identiteit met elkaar verbonden zijn. Aan de hand van historische locaties, bijzondere verhalen en interactieve werkvormen worden zij uitgedaagd om actief te kijken, te ervaren en te reflecteren. Een van onze programma's is Levensecht. Hier gaan leerlingen in gesprek over thema's als identiteit, diversiteit, vooroordelen en samenleven in een pluriforme samenleving. Door persoonlijke verhalen en ontmoetingen leren zij niet alleen meer over anderen, maar ook over zichzelf.

Onze programma's sluiten aan bij CKV, burgerschap, geschiedenis, maatschappijleer, levensbeschouwing en zelfs bij de Gouden Weken van school. Daarnaast bieden wij maatwerk dat aansluit bij de leerdoelen en wensen van jouw klas of opleiding.

Museumpark Orientalis, waar verhalen verbinden.

Info: www.museumparkorientalis.nl/onderwijs

Onderzoek begint bij verwondering

Breng je lesstof tot leven bij Naturalis

Laat je leerlingen kennismaken met hoe wetenschap écht werkt. Ze onderzoeken echte objecten, leren kritisch kijken en verdiepen zich in onderwerpen die raken aan jouw vak. Onze programma's zijn ontwikkeld met scholen, sluiten aan op het curriculum en helpen om onderzoeksvaardigheden een vaste plek in je onderwijs te geven.

Naturalis Biodiversity Center

Bekijk alle programma's op **naturalis.nl/educatie**

Ontdek de kracht van beweging

Dans kan verrassen, ontroeren, energie geven en een verhaal vertellen. Soms staat het plezier van bewegen centraal, soms worden maatschappelijke vragen en persoonlijke dilemma's voelbaar. Met muziek, beweging en expressie ontstaat een eigen taal, die niet altijd woorden nodig heeft. Zo ontdekken leerlingen hoeveel verschillende vormen dans kan aannemen en dat een voorstelling hen niet alleen laat kijken, maar ook iets kan laten ervaren.

CONTRA. FYSIEK MUZIEKTHEATER OVER DE POLITIE

Vijf dansers, twee muzikanten en een ME-bus nemen je mee in de hoofden en harten van agenten. In een prikkelende mix van dans, tekst en live muziek ontvouwt zich een wereld vol dilemma's: hoe handhaaf je de wet zonder jezelf te verliezen? Hoe blijf je mens in een systeem dat kraakt? CONTRA legt de spanning bloot tussen macht en dienstbaarheid, bureaucratie en idealen.

"Je wordt als toeschouwer meegezogen in het politiewerk en de dilemma's waar agenten voor staan. Ik heb zelden zo'n goede voorstelling gezien die je zo aan het denken zet."

Gebaseerd op waargebeurde verhalen, verkregen door actueel journalistiek onderzoek, met aandacht voor maatschappelijke imperfecties.

Info: www.wabisabitheater.nl

NIEUWSTE GENERATIE MAKERS IN ÉÉN WERVELENDE VOORSTELLING

DANSLAB 3 biedt de ultieme kans om kennis te maken met de nieuwste generatie makers in de hedendaagse dans. Spannende choreografieën volgen elkaar in deze splinternieuwe voorstelling in een razendsnel tempo op. Van de verbluffende dans van Sellam El Achari (FR), het indringende werk van Anne Suurendonk (NL), de broederlijke samenwerking van Justin de Jager & Sem Deliveyne (NL) en tot slot zie je werk van Thibault Desaules (CH). Voordat hun werk op het podium komt, stellen de makers zichzelf én hun werk – op video – aan je voor.

Het DANSLAB is een initiatief van SALLY in samenwerking met talentontwikkelaar Via Zuid, waar nieuwe makers ruimte krijgen om te experimenteren met dans. In DANSLAB 3 presenteren vijf makers het resultaat van hun avontuurlijke onderzoek in een grande finale bij jou in het theater!

Info: www.sallydm.nl/voorstelling/danslab3

BEWEGING, EXPRESSIE EN DE KRACHT VAN HET LICHAAM

ENERGY is een dynamische dansavond waarin internationale choreografen laten zien hoe beweging energie kan geven. De choreografen belichten in hun werk thema's die dicht bij de leefwereld van jongeren liggen: identiteit, verbondenheid, veerkracht, verlangen en jezelf durven zijn. Van explosieve en virtuoze bewegingen tot humoristische en kwetsbare momenten: ENERGY is een eigentijdse, energieke dansvoorstelling die leerlingen uitnodigt om met een open blik te kijken naar beweging, expressie en de kracht van het lichaam.

Het programma bestaat uit vier hedendaagse balletten van dansmakers die tot de meest opvallende stemmen van hun generatie behoren. De gelauwerde Griek Andonis Foniadakis en de Italiaan Aristide Rontini (die erkenning verwierf met choreografieën waarin inclusie, identiteit en verschillende lichaamsrealiteiten een vanzelfsprekende plek krijgen) creëren ieder een wereldpremière. Van

Info: introdans.nl/programma/energy

de ervaren Spanjaard Gustavo Ramírez Sansano en jonge Italiaanse Sofia Nappi toont Introdans bestaand werk dat voor het eerst in Nederland te zien is.

STOP MOTION: VAN MONTAGE TOT MUZIEK
HET GEHEIM VAN EEN GOED VERHAAL

EEN POTLOOD SCHUIFT VANZELF OVER TAFEL. EEN POPPETJE KOMT TOT LEVEN. EEN TEKENING VERANDERT VOOR JE OGEN. MET STOP MOTION KAN BIJNA ALLES. JE HEBT ER GEEN INGEWIKKELDE STUDIO VOOR NODIG, WEL EEN GOED IDEE, GEDULD EN EEN RIJKE FANTASIE. EN VOOR JE HET WEET, ZIJN LEERLINGEN NIET ALLEEN BEZIG MET FILMEN, MAAR OOK MET VERHALEN VERTELLEN, KEUZES MAKEN EN SAMENWERKEN. WORKSHOPDOCENT SANTINO MEILAND: "DE MOGELIJKHEDEN ZIJN EINDELOOS. DAAROM IS ER VOOR IEDEREEN WEL IETS DAT AANSPREEKT."

Door: Simone Schouten • Beeld: School aan boord

Via School aan boord geeft Santino Meiland al zo'n twintig jaar workshops op scholen, evenementen, bedrijfsuitjes, kinderfeesten 'en andere inspirerende plekken', zoals hij zelf zegt. Film is zijn grote passie: van sketches en videoclips tot stop motion. Steeds weer ziet hij hoe leerlingen eerst verbaasd zijn over wat er allemaal mogelijk is en vervolgens hun eigen ideeën uitproberen.

HOE BEN JE BIJ STOP MOTION TERECHTGEKOMEN?
"Als kind kon ik nooit echt kiezen, dus ik deed van alles. Ik maakte muziek en trad op op verschillende podia en speelde in theatervoorstellingen. Daarnaast hield ik me bezig met dans, beatboxen, koken en filmen. Vanuit mijn hbo-studie Media Entertainment Management is film echt een passie geworden. Ik heb een filmscript geschreven, maar kwam er al snel achter dat het financieel niet haalbaar was om die film te maken. Dat was een flinke teleurstelling, maar gelukkig heb ik mijn passie voor film uiteindelijk toch een plek kunnen geven binnen het onderwijs. Denk aan schoolfilms, filmsketches, green screen-workshops, lipdubs, videoclips en natuurlijk stop-motionanimaties.
Wat stop motion zo leuk maakt, is dat je er eigenlijk niet veel voor nodig hebt: alleen een rijke fantasie en een flinke dosis creativiteit."

WAT GEBEURT ER ALS LEERLINGEN BEGINNEN?
"Leerlingen die voor het eerst een stop motion maken, staan altijd versteld van de mogelijkheden en het eindresultaat. Aan het begin van de workshop maak ik via mijn iPad en het digibord altijd eerst een simpele stop motion als voorbeeld. Daarna gaan de leerlingen zelf aan de slag. Omdat de mogelijkheden eindeloos zijn, is er voor iedereen wel iets dat aanspreekt. De één werkt graag met speelgoed, een ander kiest voor het whiteboard en sommige groepjes beginnen enthousiast te knutselen."

Workshopdocent Santino Meiland: "Aan het begin van de workshop maak ik via mijn iPad en het digibord altijd eerst een stop motion als voorbeeld."

WANNEER WORDT EEN FILMPJE EEN GOED VERHAAL?
"Een goed verhaal heeft een begin, een midden en een einde. Met foto's kun je een verhaal al goed overbrengen, maar als je de kijker écht wilt meenemen, is de montage minstens zo belangrijk. Door de juiste keuzes te maken, krijgt een stop motion meer sfeer, spanning en beleving. Muziek en geluidseffecten zorgen voor de juiste sfeer en maken een scène levendiger. Met het juiste geluid kan een spannend of grappig moment nog veel sterker overkomen. Voice-over is een ingesproken tekst die het verhaal ondersteunt of extra uitleg geeft. Zo kun je de kijker meenemen in wat er gebeurt of wat een personage denkt.
Visuele effecten geven net dat beetje extra aan een filmpje. Denk aan een explosie, een magisch effect of een achtergrond die ineens verandert. Cameraperspectieven bepalen hoe je een scène in beeld brengt. Door af te wisselen tussen bijvoorbeeld een close-up of een overzichtsbeeld maak je een filmpje interessanter om naar te kijken.
Tot slot kun je tekst gebruiken voor een titel, ondertiteling of een korte uitleg. Zo wordt het verhaal duidelijker en kun je informatie extra benadrukken."

"Door de juiste keuzes te maken in bijvoorbeeld de montage, krijgt een stop motion meer sfeer, spanning en beleving."

IS ER EEN LEERLINGENVIDEO DIE JE IS BIJGEBLEVEN?
"Ja, deze video staat nog steeds op YouTube. Hij is inmiddels bijna 12 jaar oud. Je kunt hem bekijken als je zoekt op de titel *Monsters in Love* van Cultuuraanbieder School aan boord. De vijf leerlingen die hem hebben gemaakt, hebben in totaal maar 90 minuten les van mij gehad. Hier en daar heb ik ze een beetje geholpen, maar het grootste deel deden ze helemaal zelf.

En ik moet eerlijk zeggen: dit is nog steeds een van de meest technische stop-motionvideo's die ik ooit van leerlingen heb ontvangen. Ik had hem zelf bijna niet beter kunnen maken."

WAT WIL JE LEERLINGEN MEEGEVEN?
"Natuurlijk leren de leerlingen de technische kant, maar misschien nog wel belangrijker is het sociale aspect. Ze werken in kleine groepjes en ontdekken al snel dat een goede samenwerking de sleutel is tot een mooi eindresultaat.

Ze leren ideeën met elkaar uit te wisselen, naar elkaar te luisteren en samen keuzes te maken. Vervolgens verdelen ze de rollen, zodat iedereen een eigen bijdrage levert. Aan het einde van de workshop bekijken we de filmpjes vaak klassikaal. Dat is niet alleen leuk om te zien, maar ook een mooi moment om kort terug te blikken op het proces en van elkaar te leren."

MEER INFO

schoolaanboord.nl

DE 4 BESTE TIPS VAN SANTINO MEILAND

Tip 1: Denk out of the box
Bij stop motion is bijna alles mogelijk. Durf creatief te zijn en probeer ideeën uit die je normaal misschien niet zou bedenken.

Tip 2: Wees geduldig
Liever te veel foto's dan te weinig. Beweeg je gekozen object steeds maar een klein stukje, zodat de animatie straks mooi vloeiend oogt.

Tip 3: Neem niet te veel hooi op je vork
Een simpele animatie die goed is uitgewerkt, is vaak veel leuker dan een ingewikkeld idee waar uiteindelijk geen tijd meer voor is. Zorg dus voor een goed plan en genoeg tijd.

Tip 4: Fotografeer alleen wat je wilt gebruiken
Let goed op wat er in beeld staat. Alles wat de camera ziet, komt ook in je filmpje terecht. Houd de achtergrond rustig en voorkom dat er per ongeluk handen, andere leerlingen of andere spullen in beeld verschijnen.

SPEEL DE GRATIS ONLINE GAME EN ONTDEK SAMEN YOUNG ADULT-LITERATUUR

LITERATUUR MUSEUM

KINDER BOEKEN MUSEUM

→ backstreetgame.nl/docent

Residentie Orkest Den Haag

Meedoen, ervaren & muziek maken!

Wil je meer informatie ontvangen, een workshop boeken of liever je wensen voor maatwerk bespreken? Kijk op residentieorkest.nl/educatie of neem contact met ons op via

educatie@residentieorkest.nl

Rondlopen in verleden, heden en toekomst

Sommige plekken vertellen een bijzonder verhaal. Neem leerlingen mee naar bijzonder erfgoed en ontdek waarom deze plekken zo waardevol zijn dat ze op de UNESCO Werelderfgoedlijst staan. Wat vertellen deze gebouwen over de tijd waarin ze zijn ontstaan? En wat kunnen we er nu nog van leren? Zo kijken leerlingen met andere ogen naar geschiedenis, architectuur, techniek en de wereld om hen heen.

LICHT, LUCHT EN RUIMTE IN VAN NELLEFABRIEK

Tijdens een bezoek aan de Van Nellefabriek ontdekt de klas het Rotterdamse icoon van de industriële architectuur van binnen en van buiten, en van onder tot boven (letterlijk, want er zijn heel wat trappen). Ervaar licht, lucht en ruimte in het UNESCO-werelderfgoed de Van Nellefabriek, gebouwd tussen 1925 en 1931.

We kijken verder dan glas en staal en duiken in het dagelijks leven van de fabrieksarbeiders. Hoe was het om hier te werken? En wat voor directeur zou jij zijn?

De rondleiding wordt afgewisseld met een beeldende opdracht in de workshopruimte. Deze opdracht is geïnspireerd op het lesprogramma voor Bauhausstudenten uit die tijd.

Info: chabotmuseum.nl/van-nellefabriek-voortgezet-onderwijs

UNESCO WERELDERFGOED IR. D.F. WOUDAGEMAAL

Hoe houden we Friesland leefbaar in een land dat voor een groot deel onder zeeniveau ligt? Wat betekent klimaatverandering voor ons leven met water? En welke rol speelt techniek daarbij?

Bij het Ir. D.F. Woudagemaal in Lemmer komt het verhaal van waterbeheer tot leven. Het grootste nog werkende stoomgemaal ter wereld speelt al meer dan 100 jaar een belangrijke rol in het waterbeheer van Friesland én is UNESCO Werelderfgoed.

Tijdens een bezoek ontdekken leerlingen waarom het gemaal werd gebouwd, hoe het werkt en waarom het nog altijd onmisbaar is. Ze ervaren hoe techniek, geschiedenis en waterbeheer met elkaar verbonden zijn en krijgen inzicht in de uitdagingen van vroeger én in de wateropgaven van nu en de toekomst.

Een programma dat aansluit bij het onderwijsprogramma en de leerdoelen van de leerlingen is mogelijk.

Info: www.woudagemaal.nl/onderwijs/voortgezet-onderwijs

TOEGANG TOT BIJZONDERE LOCATIES
VERHALEN ERVAREN EN NIEUWE IDEEËN OPDOEN

Ieder jaar op de *Internationale dag van het Onderwijs* organiseert stichting Werelderfgoed Nederland de Werelderfgoedlerarendag! Leraren en docenten krijgen op zondag 24 januari 2027 gratis toegang tot bijzondere locaties binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Of je nu kleuterleerkracht, docent voortgezet onderwijs of universitair docent bent: iedereen is welkom.

Kom verhalen ervaren en nieuwe ideeën opdoen voor in het klaslokaal. Kies jouw favoriete Werelderfgoedlocatie, plan je bezoek en laat je inspireren. Collega's zijn ook van harte welkom, overige bezoekers betalen de reguliere entreeprijs. Kijk voor de deelnemende locaties op de website.

info: werelderfgoed.nl

VIS À VIS

UNIEK THEATER SPEKTAKEL

ZOMER 2027

Een unieke ervaring voor leerlingen én docenten!

Speciale data in 2027 voor scholen van een nieuwe openluchtvoorstelling:

Woensdag 8 september
Donderdag 9 september
Woensdag 15 september

Aanvang 12:30 uur

Theatergezelschap Vis à Vis
Muiderzandplaats 1
1361 AK Almere

Voor meer informatie:
educatie@visavis.nl
visavis.nl/voor-scholen

DANS IN SCHOOL

ZIN IN EEN ENERGIEKE EN GROEPSVERSTERKENDE DANSDAG?

Gedurende onze dansdag ontdekken en ontwikkelen de leerlingen hun kwaliteiten in dans, coördinatie, samenwerking, focus en doorzettingsvermogen. Samen één dansende groep worden is een bijzondere ervaring, goed voor de sociale harmonie binnen de groep en op school. De voorstelling voor elkaar op het einde van de dag is een geweldig leerzame en leuke uitdaging!

NEEM CONTACT MET ONS OP!

Mirjam Visser 06-14733902
Ireen Kurvers 06-41555182

DANSINSCHOOL.NL

Kunst en cultuur studeren? Dat doe je aan de EUR

Ontdek de Bachelor Arts en Culture Studies samen met jouw leerlingen!

Laat je leerlingen:

- Chatten met onze studenten
- Een open dag bezoeken
- Een dag meelopen op de campus

Of plan een schoolbezoek met je klas!

Scan voor meer informatie

Ideeën voor je onderwijs

CKV is voortdurend in beweging. Lesmethodes, digitale platforms en andere initiatieven bieden nieuwe mogelijkheden om het vak vorm te geven. In deze rubriek lichten we ontwikkelingen uit die het CKV-onderwijs kunnen verrijken en ondersteunen – voor jou als docent én voor je leerlingen.

PORTFOLIO'S GEVEN PODIUM AAN ONTWIKKELING

Leerpodium is samen met kunstopleidingen ontwikkeld als leeromgeving waarin portfolio's centraal staan. Iedere leerling krijgt een eigen WordPress-portfolio, dat eenvoudig via de browser kan worden ingericht en gevuld met tekst, beeld en andere media. Het portfolio blijft eigendom van de leerling en kan als volwaardige website worden meegenomen.

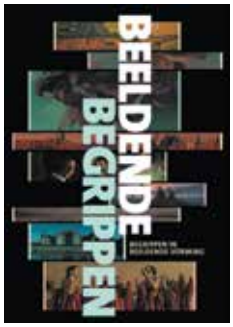
Overzicht docenten
Docenten organiseren en begeleiden het leerproces vanuit een leeromgeving. Zij kunnen opdrachten uitdelen, feedback geven, beoordelen en werken met onder meer groepsopdrachten, rubrics en zelfreflecties. Rapportages geven inzicht op leerling- en groepsniveau. Portfolio's kunnen vakoverstijgend worden ingezet, bijvoorbeeld voor LOB, TTO, leesdossiers of als plusdocument.

Open en beproefd
Leerpodium is ambassadeur voor de inzet van open technologie in het onderwijs en wordt ingezet door onder andere ArtEZ, AHK en diverse middelbare scholen. AHK en ArtEZ behaalden met Leerpodium de tweede plaats bij de Onderwijspremie 2024.

Info: leerpodium.nl

EEN KLASSIEKER, KLAAR VOOR HET KUNSTONDERWIJS VAN MORGEN

In 1985 verscheen de eerste editie van *Beeldende Begrippen:* het boek waarmee Uitgeverij LAMBO begon. Veertig jaar later is deze vertrouwde klassieker toe aan zijn zevende editie. De heldere, visuele opzet bleef behouden, maar de inhoud is grondig vernieuwd. Begrippen zijn aangescherpt, actuele thema's als AI-kunst, game design en webdesign kregen een plek en het beeldmateriaal is diverser en inclusiever geworden. Bovendien sluit de uitgave aan op de nieuwe syllabus voor het centraal examen Beeldende Vorming havo en vwo vanaf 2027.

Ook *Basis Beeldende Begrippen* is vernieuwd. Deze compacte uitgave past bij de begrippenlijst voor het CSE vmbo-GT vanaf 2026 én bij de nieuwe kerndoelen voor de onderbouw, en is daarmee curriculum proof. Zo biedt LAMBO leerlingen op ieder niveau een actuele beeldende basis: van leren kijken en maken tot kunst analyseren, begrijpen en bespreken.

Info: www.lambo.nl

DE CKV-METHODE DIE HET ANDERS DOET

Jij weet allang hoe waardevol CKV is. Het is misschien wel het enige vak waarin leerlingen leren kijken, twijfelen en hun eigen smaak durven verdedigen. Alleen krijgt het vak lang niet altijd de ruimte die het verdient: weinig uren, veel administratie, en materiaal dat je eigenlijk elk jaar zelf weer bij elkaar zoekt.

CKV-lab is een lesmethode voor en door docenten. Wij nemen jouw vak serieus:

- **Structuur waar je op kunt bouwen:** een heldere leerlijn van oriëntatie tot reflectie.
- **Ruimte voor jouw invulling:** kies zelf de disciplines, activiteiten en thema's die passen bij jouw groep.
- **Leerlingen aan het stuur:** ze bouwen aan hun eigen kunstdossier, met opdrachten die om een mening vragen, niet om het juiste antwoord.
- **Overzicht zonder administratie:** je ziet in één oogopslag waar iedereen staat.

Zo houd jij je tijd over voor waar het om gaat: kunst, cultuur en het gesprek daarover.

info: vodix.nl/ckv-lab

AYA IN DE KLAS
2026 / 2027

AYA

12+

SEP – DEC 2026

SPREKEN ZONDER WOORDEN

Over hoe het is om een leven op te bouwen in Nederland.

12+

OKT 2026 – JUL 2027

OVERLOAD

COPRODUCTIE: POLDERTHEATER

Over jezelf kwijtraken in een online wereld zonder grenzen.

Deze dans- en theatervoorstellingen zijn doorlopend te boeken, inclusief lesmateriaal.
Maak het programma compleet met inspirerende workshops (dans, theater, muziek).

AYA.NL

Polder theater...

Spelen met taal, ritme en rijm

Taal is een basisvaardigheid, maar ook materiaal om mee te spelen. Woorden kunnen van alles worden: een gedicht, een lied of een verhaal. Laat leerlingen schrijven, schrappen, rijmen en zoeken naar woorden die passen bij wat ze willen zeggen. Want schrijven is ook maken, proberen en selecteren, en vooral ontdekken hoeveel plezier er in taal kan zitten.

VAN IDEE TOT EIGEN OPGENOMEN SONG

Bij Iedereen Kan Alles geloven we dat je creativiteit vooral ontdekt door het zelf te doen. Daarom kijken leerlingen tijdens onze workshops niet vanaf de zijlijn toe, maar gaan ze actief aan de slag met muziek.

Leerlingen schrijven hun eigen tekst, werken aan flow en performance en nemen hun nummer op met een studiomicrofoon. Zo komt het volledige creatieve proces aan bod in één workshop. Voor scholen die meer verdieping zoeken, kan dat in trajecten met meerdere lessen. Dit kan met beats, instrumenten, zang en rap.

Onze bevlogen en vakbekwame workshopdocenten zijn zelf actief in de muziek en hebben jarenlange ervaring en duizenden workshops gegeven op het gebied van songwriting, rap en beats. Die ervaring én vooral het plezier en de passie voor muziek willen we overbrengen op leerlingen. Muzikale ervaring is niet nodig, want zoals onze naam al zegt: Iedereen Kan Alles.

Info: www.iedereenkanalles.nl

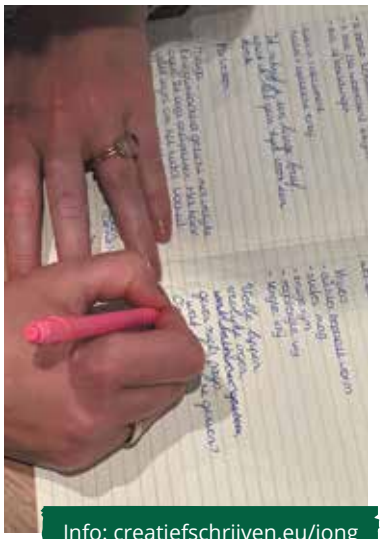
JOUW BIJZONDERE MENING

We hebben allemaal wel een mening over iets of iemand. Maar zit een ander daar nou altijd op te wachten? Tuurlijk, als je je mening maar mooi, prikkelend of grappig opschrijft!

Blog of column schrijven
En dat ga je doen in deze workshop: een creatieve blog of column schrijven. Zodat jouw mening met plezier gelezen wordt. En je schrijft ook nog een 'Ikje': een superklein verhaaltje over iets grappigs dat je hebt meegemaakt.

Inspiratie
Met creatieve oefeningen doe je inspiratie op voor je column. Je gaat 'de waarheid liegen' door je ervaringen en gedachtes overdreven weer te geven. Je leert wat een hyperbool is en merkt dat schrijven echt schrappen is. Voor een 'Ikje' al helemaal: in 120 woorden moet het klaar zijn. Moeilijk? Soms, maar jij kunt dit! Leuk? Zeker weten!

Info: creatiefschrijven.eu/jong

TAAL, VERBEELDING EN JE EIGEN STEM ONTDEKKEN

Poëzie is overal te vinden als je door de bril van de dichter kijkt. Poezieworkshops.nl verzorgt schrijfworkshops waarin taal, verbeelding en het ontdekken van een eigen stem centraal staan.

In Poëzie in Sneltreinvaart zetten tien dichtvormen leerlingen direct aan het schrijven. In Haiku Schrijven en Korte Poëzie ervaren ze juist de kracht van beperking: ieder woord telt en schrijven wordt ook schrappen, wegen en verschuiven.

Poëzie hoeft niet op papier te blijven. Een gedicht kan uitgroeien tot spoken word, voordracht, poëzieposter, GIF-animatie of korte video.

Taal leeft, net als het gereedschap waarmee we werken. Hoe we schrijven en met taal omgaan, verandert voortdurend. De dichter verruilde de ganzenveer voor typemachine en toetsenbord; nu dient zich nieuw schrijfgereedschap aan. In Poëzie Schrijven met AI gaan leerlingen aan de slag met prompts, de juiste vragen en het verder ontwikkelen van ideeën. Daarbij blijven kritisch kiezen, redigeren en de eigen stem behouden centraal staan.

Info: poezieworkshops.nl

Beeld workshop poëzie en beeld met AI.
© S.M. Geertsma // Poezieworkshops

ont-moet kunst in
museum arnhem
museum
arnhem

RECHT
VOOR JE
BAKKES
THEATER
THEATER
DE STEEG
OVER MAATSCHAPPELIJKE ONDERWERPEN
VOOR, DOOR, MET, VAN EN OVER JONGEREN
KIJK VOOR ONS AANBOD OP WWW.THEATERDESTEEG.NL

Kom kijken met je
handen
Geen elektriciteit. Geen machines. Geen internet. Wat als alles wat je nodig hebt, nog uitgevonden moet worden?
Neem je leerlingen mee en laat ze ervaren hoe mensen vroeger leefden, werkten en samenwerkten.
Wat veranderde er toen ambachten ontstonden, steden groeiden en fabrieken het landschap begonnen te bepalen?
Maak geschiedenis mee.
Museumpark VONK · Eindhoven · vonk.nl
MUSEUMPARK
VONK

DE KRACHT VAN IMPERFECTIE

In de lokalen waar ik lesgeef, hangt vaak de geur van aandachtig werken: drukinkt, papier en concentratie. Tafels liggen vol rakels, sjablonen en proefdrukken die half geslaagd zijn of juist onverwacht mooi. Vooral bij zeefdruk gebeurt het zelden dat iets in één keer precies wordt zoals bedacht. Inkt loopt anders, lijnen vallen weg of kleuren mengen onverwacht. Juist daar ontstaat vaak iets interessants.

Toch zie ik veel leerlingen daar moeite mee hebben. Ze beginnen vol ideeën, maar zodra een eerste druk niet perfect uitpakt of een sjabloon lastig blijkt uit te snijden, volgt al snel: “Hij is mislukt.” Het raakt me hoe snel ze teleurgesteld zijn in zichzelf, alsof werk alleen waarde heeft wanneer het direct overeenkomt met het beeld in hun hoofd.

Misschien is dat niet vreemd. Leerlingen groeien op in een wereld waarin alles gladgestreken lijkt. Op social media zien ze perfecte beelden, kamers, lichamen en levens. Het proces blijft meestal buiten beeld. En als het wel zichtbaar is, gebeurt dat vaak in hoog tempo, alsof iets moois maken vanzelf gaat. Oefenen, twijfelen, aanpassen en opnieuw beginnen lijken nauwelijks nog te bestaan.

Een zeefdruk trekt zich niets aan van die perfectie. Het is een techniek die weerstand biedt. Je werkt met materiaal, toeval en handelingen die niet volledig controleerbaar zijn. Soms verschuift het papier een paar millimeter en ontstaat ineens een spannend schaduweffect. Soms blijkt een verkeerde kleurlaag juist datgene wat een beeld levendig maakt.

Foto’s: Stroomkracht

“Zeefdruk is een techniek die weerstand biedt en kan leiden tot onverwachte ontdekkingen“

Daarom probeer ik leerlingen meer mee te geven dan alleen techniek. Natuurlijk leer ik ze hoe je een sjabloon uitsnijdt of inkt aanbrengt, maar belangrijker is misschien wel dat een fout niet direct een eindpunt hoeft te zijn. Soms is het niet eens een fout.

“Zie het als een kans en gebruik het om verder te komen”, zeg ik regelmatig. Af en toe zie ik dan iets veranderen. Een leerling die eerst gefrustreerd was, kijkt opnieuw naar haar drukwerk en ontdekt iets onverwachts: een vorm of effect dat sterker wordt doordat het niet perfect klopt.

Dat zijn kleine momenten, maar ik denk dat ze waardevol zijn. Misschien oefenen we tijdens het maken ongemerkt ook iets anders: dat niet alles volledig maakbaar is, dat controle soms wegvalt en dat teleurstelling niet betekent dat iets verloren is. Juist in het onverwachte kan ruimte ontstaan voor iets nieuws.

Aan het einde van de les blijven er nogal eens stapels proefdrukken achter. Daartussen vind ik soms pareltjes van werk. Niet perfect, maar eerlijk: het spoor van iemand die iets aan het ontdekken was.

Mirjam Marissink-Buis is beeldend docent en grafisch ontwerper in de klas.

stroomkracht.nu

ENERGIEKE KUNSTZINNIGE WORKSHOPS

CULTUURDAGEN OP MAAT VOOR VO EN MBO

AANBOD CKV & BURGERSCHAP

WORKSHOPS EN CULTUURDAGEN VAN DE CULTUURSCHOOL ZIJN:

- OP MAAT
- OP LOCATIE
- LAAT LEERLINGEN ZELF KIEZEN

CJP ACCEPTANT

MEER INFORMATIE:

WWW.DECULTUURSCHOOL.NL
INFO@DECULTUURSCHOOL.NL

CJP-budget nog niet op?

Kies voor DE ALLESKANJER of ROBINSON AAN TAFEL
Voor elke groepsgrootte!

- Vanaf € 15,- per persoon
- Onder begeleiding
- Op jullie eigen locatie
- Door heel Nederland!

belevingindoor.nl/onderwijs
Of bel: 085 401 92 53

KONINKLIJK PALEIS AMSTERDAM

MET JE KUNSTKLAS NAAR HET PALEIS

Stap met je leerlingen binnen in het indrukwekkende interieur en ontdek schilderijen van Hollandse meesters als Govert Flinck en Ferdinand Bol. In februari en maart staat moderne kunst centraal met de *Koninklijke Prijs voor Vrije Schilderkunst*. Kijk, analyseer en bespreek kunst samen met je klas. Ook te boeken als voorbereiding op het eindexamen Kunst Algemeen of TeHaTex.

VOOR MEER INFORMATIE:
PALEISAMSTERDAM.NL/ONDERWIJS

KUNST ACTIEF

Kunst Actief is hét programma voor jongeren in Kunstmuseum Den Haag. Dit jaar in een nieuw jasje, met een vernieuwd lesaanbod en nieuwe tentoonstellingen. Tussen de kunsticonen gaan leerlingen zelf aan de slag met interactieve werkvormen die aansluiten bij hun eigen leefwereld. Daarmee worden ze actief betrokken, leggen ze zelf verbanden, en worden ze aan de hand van kunst geprikkeld om na te denken over de maatschappij waar zij deel van uitmaken. Niet alleen Mondriaan maar al onze meesterwerken zijn in een nieuwe opstelling te zien; mis het niet!

Kunst Actief - Mens/Beeld

Kunst vertelt verhalen over wie we zijn en hoe we naar de wereld kijken. Maar die verhalen zijn niet compleet: door de geschiedenis heen zijn bepaalde stemmen vaker gehoord dan andere. Wat we zien in musea komt voort uit keuzes door de tijd heen, die invloed hebben op hoe wij de wereld begrijpen.

Tegelijkertijd is kunst ook een manier om die verhalen te bevragen en aan te vullen. In deze museumles benaderen we kunst als krachtig narratief medium: een manier om te vertellen wie je bent, wat je belangrijk vindt, en hoe het anders zou kunnen.

Met afwisselende opdrachten reflecteren leerlingen op oude én nieuwe iconen uit de collectie. Daarbij ontdekken ze dat kunst nooit neutraal is, maar altijd iets zegt over de tijd, de maker en de maatschappij. Geïnspireerd door uitgesproken kunstenaars gaan leerlingen vervolgens zelf aan de slag met hun eigen verhaal. Schrijven zij het volgende hoofdstuk?

Mode Actief - Fashion Galore!

Mode in overvloed! De modecollectie van het Kunstmuseum bestaat 75 jaar, en dat wordt groots gevierd met de tentoonstelling *Reflections on Fashion*. Tijdens deze editie van Mode Actief zijn werken van de meest bekende ontwerpers uit de collectie te bewonderen, aangevuld met hedendaagse perspectieven van jongere designers. Een interactieve les over ontwerpen en verzamelen, over terug- én vooruitkijken. Wat zijn de iconen uit de modegeschiedenis? Hoe restaureer je haute couture van 100 jaar oud? Hoe mouleer je zelf een ontwerp op een paspop? Horen gabber- en punkkleding ook in een modecollectie? Welke mode is veilig bewaard, en welke stemmen missen we nog?

Ga voor het gehele programma Kunst Actief en Wonderkamers naar de website: www.kunstmuseum.nl

KUNSTMUSEUM DEN HAAG

DIALOOGTRAINING VOOR DOCENTEN

Diversion

Hoe voer je als docent het gesprek over gevoelige maatschappelijke thema's?

Maatschappelijke en gevoelige onderwerpen kunnen spanning oproepen op school. In de klas én binnen docententeams. Gesprekken hierover zijn niet altijd eenvoudig, maar ze vermijden kan de spanning juist vergroten. Onze **dialoogtraining** helpt docenten om deze gesprekken professioneel te begeleiden. Met praktische oefeningen en herkenbare situaties leren zij vaardigheden die ze direct kunnen toepassen. In de klas én daarbuiten.

Docenten leren onder andere:

- Gevoelige thema's bespreekbaar maken.
- Een open en veilige gesprekscultuur creëren.
- Gesprekken begeleiden waarin verschillende meningen naast elkaar kunnen bestaan.
- Omgaan met weerstand, spanning en polarisatie.

"Door deze training ga ik veel makkelijker het gesprek aan met mijn leerlingen."

MEER WETEN?

Scan de **QR-code** of ga naar
www.diversion.nl/dialoogtraining

UNDER PRESSURE

Diversion

Een lesprogramma over desinformatie en online beïnvloeding

Sociale media beïnvloeden hoe jongeren informatie ontvangen en hun mening vormen. Door de constante stroom aan online informatie wordt het steeds lastiger om betrouwbaar van onbetrouwbaar te onderscheiden. Dit kan leiden tot eenzijdige meningsvorming en polarisatie. Met **Under Pressure** gaan jonge rolmodellen (peer educators) vanuit hun eigen ervaringen met leerlingen in gesprek over desinformatie, online beïnvloeding en meningsvorming.

Leerlingen leren onder andere:

- Desinformatie herkennen.
- De invloed van sociale media begrijpen.
- Kritisch omgaan met online informatie.
- Reflecteren op hun eigen meningsvorming.
- Constructief in gesprek gaan met anderen.

Under Pressure is een interactief lesprogramma voor het vo en mbo en bestaat uit één voorbereidende docentenles en drie gastlessen door peer educators.

"Jongeren leren niet alleen kritisch naar informatie te kijken, maar ook naar elkaar te luisteren."

MEER WETEN?

Scan de **QR-code** of ga naar
www.diversion.nl/underpressure

DE WERELD DOOR DE OGEN VAN DE ANDER
Over theater en vertelkunst op school

OVER MAATSCHAPPELIJKE ONDERWERPEN WORDT VAAK VERSCHILLEND GEDACHT, WAT IN DE KLAS KAN LEIDEN TOT ONDERLING ONBEGRIP. WAT GEBEURT ER ALS LEERLINGEN NIET METEEN EEN MENING HOEVEN TE HEBBEN? MET THEATER EN VERTELKUNST OP SCHOOL GEEF JE LEERLINGEN DE RUIMTE OM EERST TE LUISTEREN, NIET METEEN TE OORDELEN EN NIEUWSGIERIG TE ZIJN NAAR ANDERE PERSPECTIEVEN. ZO OEFENEN ZE MET EEN OPEN HOUDING, DIE KAN HELPEN OM ZICHZELF EN ANDEREN BETER TE BEGRIJPEN.

Door: Simone Schouten

In de klas kan een gesprek over maatschappelijke onderwerpen zoals oorlog, klimaat of diversiteit al snel uitmonden in een discussie, waarbij de een het hoogste woord heeft en een ander zich juist terugtrekt. Wie vindt wat? Wie heeft er gelijk? Wie overtuigt het meest?

Theater en vertelkunst bieden een andere ingang om deze onderwerpen met elkaar te onderzoeken en te bespreken. Zoals Femme Hammer, directeur van Theater in School, het formuleert: “Leerlingen mogen eerst kijken, voelen, herkennen en zich verwonderen.” Riff Roozeboom, artistiek directeur bij stichting Live Your Story, zegt: “Een verhaal nodigt uit om te luisteren en te voelen. Vanuit deze vertraging en beleving kan een gesprek heel anders gevoerd worden.”

VEILIG JE VERHAAL DELEN

Stichting Live Your Story werkt met waargebeurde verhalen, persoonlijke ervaringen en herkenbare personages. “Zo krijgen abstracte thema’s een gezicht. Jongeren kijken even door de ogen van iemand anders en ontwikkelen empathie”, geeft Roozeboom aan. Zij vindt dit essentieel in een tijd waarin ‘mensen steeds vaker tegenover elkaar lijken te staan’. “Theater creëert een gezamenlijke ervaring die raakt en een aanleiding geeft om een wezenlijk gesprek te openen. Een veilig gesprek ook, omdat leerlingen kunnen verwijzen naar de

Foto: Live Your Story

personages, zonder dat ze over zichzelf hoeven te delen." En, zo geeft Roozeboom aan, vaak zetten jongeren de stap om zelf met een eigen ervaring of persoonlijke vraag te komen, aangemoedigd door de kwetsbaarheid en oprechte verhalen van de spelers.
Hammer herkent dit vanuit Theater in School. Zij geeft een voorbeeld dat haar is bijgebleven: "Na een voorstelling over telefoongebruik vroegen de acteurs een leerling om mee te spelen in een improvisatie aan de eettafel. Ze wilde niet. Ze was niet verlegen, maar vertelde zachtjes dat ze nog nooit met haar familie aan tafel had gegeten. Ze at altijd alleen op haar kamer. Haar telefoon was niet zomaar een telefoon; het was haar verbinding met de buitenwereld. Ineens ging het gesprek niet meer over schermtijd, maar over veiligheid, thuis en verbinding." Voor Hammer zijn dat de momenten waarop je ziet wat theater kan doen. "Deze leerling voelde zich veilig genoeg om iets te delen wat anders misschien verborgen was gebleven."

CONTACT EN VERBINDING IN HET MOMENT

Voor Michelle Schmitz, manager educatie en participatie bij Lindenberg Cultuurhuis, schuilt een belangrijke kracht van theater in het feit dat je met elkaar in dezelfde ruimte bent. Ze werkte twaalf jaar voor Theater AanZ, een theatergezelschap dat twintig jaar lang voorstellingen maakte voor middelbare scholen over gender en seksuele en culturele diversiteit. "Dat onderscheidt theater ook van film. Het dwingt leerlingen om echt in contact te komen; met de spelers, met elkaar en met wat er op dat moment gebeurt." Hammer vult aan: "Of je nu een scène speelt of een voorstelling beleeft: theater verbindt, omdat je samen kijkt, voelt en ervaart."

Daarbij kunnen verhalen herkenning oproepen, of juist een heel andere belevingswereld laten zien. Roozeboom: "Wanneer jongeren zichzelf herkennen, zie je vaak opluchting en erkenning. Het gevoel dat je niet de enige bent, kan enorm krachtig zijn. Staat een verhaal verder van een leerling af, dan creëert dat vooral nieuwsgierigheid. Dat merken we aan alle vragen die de spelers na afloop krijgen. Soms ontstaat er ook ongemak. Jongeren realiseren zich bijvoorbeeld dat bepaalde opmerkingen die voor hen normaal voelen, voor een ander kwetsend kunnen zijn." Dat ongemak ziet Roozeboom niet als iets verkeerds. Integendeel: "Het is vaak het begin van bewustwording."

VAN LABELS NAAR MENSEN

Bij het maken van verhalen hanteert Live Your Story een belangrijk uitgangspunt: mensen niet terugbrengen tot één kenmerk. "Niemand is alleen queer, moslim, wit, neurodivergent of populair. Iedereen bestaat uit meerdere verhalen, ervaringen en identiteiten." Live Your Story werkt daarom vanuit een intersectionele benadering, waarbij personages in hun volledige menselijkheid worden getoond. Roozeboom: "Daardoor verschuift de aandacht van labels naar

Foto: Live Your Story

Foto: Live Your Story

mensen. Juist die nuance helpt om stereotypen te doorbreken." Het helpt volgens haar ook om te zoeken naar de overeenkomsten tussen mensen: "Uiteindelijk willen we allemaal gezien worden en verbinding ervaren."
Zo kan een voorstelling ook tussen leerlingen iets op gang brengen. "We zien niet alleen mooie gesprekken ontstaan", zegt Roozeboom, "maar ook nieuwe verbindingen en overeenkomsten tussen leerlingen die elkaar daarvoor nauwelijks begrepen."

DE WERELD DE SCHOOL IN HALEN

Schmitz benoemt nog een andere waarde van theater op school. "Door theatermakers je school in te halen, haal je een stuk van de maatschappij naar binnen. Ik zie dat als het toppunt van burgerschap." Ook daarmee verbreed je het perspectief van leerlingen, zeker als er ook nog midden in een aula of klaslokaal wordt gespeeld. Daardoor bekijken leerlingen hun vertrouwde omgeving ineens op een andere manier.
Dat alles vereist volgens Schmitz wel een goede voorbereiding van school en docent. Haar oproep: "Zie een voorstelling die je als school inkoopt als educatie, niet als activiteit." Daar horen een aantal randvoorwaarden bij, zoals een geschikte ruimte, budget én docenten die beschikbaar zijn en samen met de leerlingen de voorstelling beleven. Vaak hoort er ook een lesbrief of lesvoorbereiding bij een voorstelling. Het opvolgen daarvan heeft volgens Schmitz zeker bij gevoelige onderwerpen meerwaarde. Voorbereiding, voorstelling en nagesprek horen wat haar betreft bij elkaar.

HET GESPREK NA DE VOORSTELLING

Ook in Hammers visie is een voorstelling geen 'invulling of eindpunt': "Een voorstelling kan iets in gang zetten, maar zonder ruimte om er woorden aan te geven verdwijnt dat soms weer net zo snel als het kwam. Door na afloop tijd te nemen voor reflectie, een nagesprek of een creatieve verwerking krijgt een ervaring wortels. Dan beklijft niet alleen het verhaal, maar ook wat die voorstelling bij leerlingen zelf heeft losgemaakt."
Voor het voeren van het nagesprek heeft ze de volgende tips: "Bereid leerlingen voor op wat ze gaan zien en kom er daarna op terug. Niet met een toets of een goed antwoord, maar met nieuwsgierigheid." En durf een stilte te laten vallen; juist daarin ontstaan volgens haar soms de mooiste gesprekken. "Leerlingen zien en voelen veel meer dan we vaak denken. Ze hebben alleen niet altijd meteen de woorden."

Die houding, waarbij je als docent ruimte biedt en nieuwsgierig bent, bepleit ook Roozeboom. Het belangrijkste is volgens haar dat je niet reageert op de mening van een leerling, maar nieuwsgierig blijft naar het verhaal daarachter. "Achter stevige standpunten zitten vaak onzekerheid, angst, behoefte aan erkenning of de wens om ergens bij te horen. Daarnaast helpt het om goed zicht te hebben op de leefwereld van jongeren, inclusief wat er online gebeurt. Wanneer je als docent oprecht aanwezig bent en laat merken dat alle ervaringen gehoord mogen worden, ontstaat ruimte voor gesprek."

Noorderlicht

DIGITAL MIRROR
Hoe leren jongeren kijken in een wereld vol beelden?

Elke dag worden jongeren omringd door beelden. Maar wat zit er achter wat we zien? En hoe beïnvloeden AI, algoritmes en digitale media onze manier van kijken?

Vanuit fotografie en lens-based kunst onderzoeken leerlingen hoe beelden onze blik op de wereld vormen en ontwikkelen ze een kritische blik op beeldcultuur én de wereld om hen heen.

Rondleidingen en workshops over fotografie, lens-based kunst en veranderende beeldcultuur

Voor vmbo, havo, vwo & mbo
Groningen | Friesland | Drenthe

noorderlicht.com/educatie

foto: Nick Helderman

THE BIG MO
improvisatietheater met impact

Je hoeft het niet eens te zijn
Ja, én...
Je hoeft elkaar alleen de ruimte te geven
Daar krijgt verschil betekenis
Daar begint creativiteit
Daar ontstaat ontmoeting
Dat is de kracht van theater

THEATER IN SCHOOL

WAAR PODIUMKUNST RUIMTE MAAKT VOOR ONTWIKKELING
WWW.THEATERINSCHOOL.NL

VO/MBO

Wat gebeurt er als leerlingen verder kijken dan het beeld dat ze van elkaar hebben?

SCHOOL OF HUMANITY

School of Humanity brengt leerlingen dichter bij elkaar.

Verrijk het lesaanbod met een workshop van School of Humanity

In de interactieve workshops van School of Humanity gebruiken we portretten en persoonlijke verhalen om met leerlingen in gesprek te gaan. Zo ontdekken ze wat er schuilgaat achter het gezicht van de ander en leren ze elkaar écht te zien.

NIEUW!

Humanity on Wheels
Een unieke experience met videoportretten, persoonlijke verhalen en interactieve opdrachten die leerlingen anders laat kijken en luisteren.

Geschikt voor de lessen: *CKV, burgerschap, maatschappijleer, levensbeschouwing en filosofie.*

MEER WETEN?

Scan de QR-code

info@museumofhumanity.nl
06-19561732

'IEDERE STEM DOET ERTOE'

De opbrengst van theater is uiteindelijk niet dat een klas aan het eind dezelfde conclusie trekt. "Het doel is niet dat iedereen hetzelfde gaat denken", benadrukt Roozeboom, "of dat we onderscheid maken tussen 'goed' en 'fout'. Het doel is dat jongeren leren luisteren, zich kunnen verplaatsen in een ander en zich bewust worden van het effect van hun woorden en gedrag. Daar ligt volgens ons de kracht van kunstonderwijs."

Hammer ziet dat vergelijkbaar. "Daarom geloof ik zo in theater", zegt zij tot slot. "Het helpt jongeren, niet om ze te vertellen wie ze moeten worden, maar om ruimte te maken voor wie ze al zijn. Om nieuwsgierig te worden naar zichzelf én naar de ander. Om te ontdekken dat verschillen niet meteen opgelost hoeven te worden en dat iedere stem ertoe doet. Als een leerling na een voorstelling denkt: 'Ik kan hier iets mee' of juist: 'Ik kan hier helemaal niets mee', dan is dat óók waardevol."

Voor dit artikel sprak CKV-gids met Femme Hammer (www.theaterinschool.nl), Riff Roozeboom (www.liveyourstory.nl) en Michelle Schmitz (www.delindenberg.com).

Femme Hammer: "Een voorstelling kan iets in gang zetten, maar zonder ruimte om er woorden aan te geven verdwijnt dat soms weer net zo snel als het kwam."
(Foto: Theater in School)

Michelle Schmitz: "Door theater-makers je school in te halen, haal je een stuk van de maatschappij naar binnen."
(Foto: Lindenberg Cultuurhuis)

Riff Roozeboom: "Herkenbare verhalen geven een gezicht aan abstracte thema's. Jongeren kijken even door de ogen van een ander en ontwikkelen empathie."
(Foto: Live Your Story)

PRIJS VOOR THEATER IN DE KLAS

Met *Empathie op het spel*: *Theater in de klas* veroverde De Haagse Hogeschool op 25 juni 2026 de eerste plaats van de Nederlandse Onderwijspremie voor het hbo. Docent-onderzoeker Paul de Regt, docenten Sofie Ruyter en Inge Fuchs (HRM) en Jacco van Uden (lector Change Management) verkennen hiermee hoe theater kan helpen om maatschappelijke spanningen in de klas bespreekbaar te maken. De prijs werd uitgereikt door minister Letschert van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Binnen de opleiding HRM van de Haagse Hogeschool maken en spelen studenten theater vanuit hun eigen ervaringen en maatschappelijke thema's. De aanpak ontstond nadat docenten merkten dat actuele maatschappelijke discussies doorwerkten in de klas en in de manier waarop studenten naar elkaar keken.

"We zochten naar een methode om sluimerende tegenstellingen bespreekbaar te maken en een écht inclusieve leeromgeving te creëren", legt Paul de Regt uit op de website van de Haagse Hogeschool. "Als toekomstige HRM-professionals krijgen studenten later ook te maken met situaties waarin verschillen kunnen botsen. Theater helpt hen om zich te verplaatsen in anderen, samen te werken en om te gaan met onzekerheid."

Wat begon als een keuzevak voor twaalf tot vijftien studenten, is inmiddels onderdeel van het onderwijs voor alle eerstejaars HRM-studenten. Met het prijzengeld van 1,2 miljoen euro wil De Haagse Hogeschool de aanpak verder uitbreiden en verankeren.

De Nederlandse Onderwijspremie is de hoogste onderscheiding in het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs. De premie wordt jaarlijks toegekend aan onderwijsteams die de afgelopen zes jaar een initiatief hebben ontwikkeld dat heeft geleid tot innovatie in het onderwijs.

Weleens een Jood ontmoet?

Een Q&A in de klas

In dit programma gaan leerlingen in gesprek met Joodse museumdocenten en mogen ze alles vragen.

WAAROM DIT PROGRAMMA?

- Open gesprek over identiteit
- Leerlingen oefenen met luisteren en vragen stellen
- Helpt bij moeilijke gesprekken in de klas

HANDIG OM TE WETEN

- Voor alle niveaus
- Op school of in het Joods Museum
- Te boeken met de CJP Cultuurkaart

Iets voor jouw klas?
jck.nl/voor-scholen
of scan QR-code

Joods Cultureel Kwartier

DIT GAAT OVER ONS ANNE & ZEF

- Ontroerend, relevant, live muziek
- Voorstelling rond Anne Frank
- Morele keuzes tijdens Holocaust, met nagesprek en reflectie.
- Kan worden voldaan met CJP-budget

THEATER IN SCHOOL

WAAR PODIUMKUNST RUIMTE MAAKT VOOR ONTWIKKELING
WWW.THEATERINSCHOOL.NL

BOEK NU!

In Verzetsmuseum Amsterdam maken leerlingen kennis met persoonlijke en waargebeurde verhalen van mensen die leefden in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wat doe je wanneer je land bezet wordt? Werk je mee, kom je in verzet of pas je je aan? De rondleiding daagt leerlingen uit om relaties te leggen tussen heden en verleden. Hoe betrouwbaar is nieuws, en spreek jij je uit tegen onrecht?

meer informatie: www.verzetsmuseum.org/nl/onderwijs

VERZETS RESISTANCE MUSEUM

Plantage Kerklaan 61
1018 CX Amsterdam

Verhalen die dichtbij komen

Theater laat leerlingen kennismaken met andere verhalen, perspectieven en ervaringen. Het kan raken aan vragen over wie je bent, hoe je naar jezelf kijkt en hoe mensen elkaar zien. Soms dichtbij en persoonlijk, soms vanuit een wereld die ver van hen af lijkt te staan. Zo nodigt theater uit om mee te leven, na te denken en het gesprek met elkaar aan te gaan.

NORA: HOE GELIJK ZIJN MANNEN EN VROUWEN NU?

Nora of een poppenhuis (1879) was ongehoord: een vrouw die man en kinderen verlaat en de deur achter zich dichttrekt. Ibsens tijdloze klassieker, scherp herschreven door columnist Sarah Sluimer, haalt de emancipatiestrijd van toen naar het nu: tradwives die de jaren-50-huisvrouw verheerlijken en jonge mannen die binnen de manosphere verlangen naar conservatieve man-vrouwverhoudingen.

De zoektocht van Nora naar gelijkwaardigheid en vrijheid is nog altijd pijnlijk actueel. Topacteurs Waldemar Torenstra en Judith Noyons spelen dit beroemde toneelechtpaar, onder regie van Nina Spijkers: confronterend, herkenbaar en nooit zwart-wit.

Precies dat maakt theatervoorstelling *Nora* ideaal voor de klas. Leerlingen zien personages die vanuit hun eigen perspectief redeneren en hoe rolpatronen mensen kunnen verstikken. Een mooie aanleiding om na afloop te praten over man-vrouwverhoudingen, verwachtingen en luisteren naar een ander perspectief.

© Piek Kock

Info: kobratheater.nl

VOORSTELLING OVER DIE EEUWIGE VRAAG:

‘BEN IK GOED GENOEG?’

Sinds Adam en Eva van die appel hebben gegeten, zitten wij met de gebakken peren.

Want de slang in die oude mythe fluistert nog steeds in onze oren: je bent niet goed genoeg, het moet altijd beter, perfect moet je zijn.

De muzikale voorstelling *Gebakken peren* raakt bovenbouwleerlingen in het hart. Verhalenverteller Guido de Bruin vertelt een kwetsbaar, ontroerend verhaal over de grondvraag van mentaal welzijn: ben ik goed genoeg? Met een mooie verwerkingsvorm.

“Een aanrader voor wie geïnspireerd wil nadenken over de vraag: ben ik wel ok, mag ik er zijn?”

Info: www.guidodebruin.nl

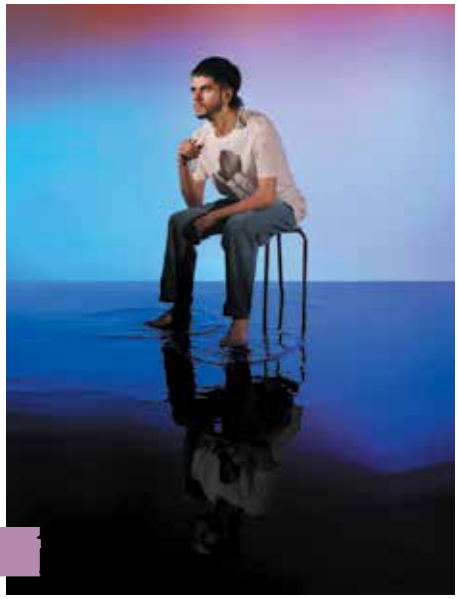
HET VERHAAL VAN EEN SYRISCHE VLUCHTELING

Idris vlucht uit zijn thuisland Syrië, nadat hij tweemaal een aanslag overleeft. Via Turkije komt hij terecht op Lesbos. Anne, een Nederlands meisje van 18 jaar, besluit op een dag vrijwilligerswerk te gaan doen op datzelfde eiland. Daar ontmoet zij de 15-jarige Syrische Idris. Anne helpt hem aan eten, kleding en een slaapplaats. Ze raken in gesprek. Anne vertelt hem over de lange reis die hem nog te wachten staat. Niet wetende dat zij elkaar maanden later weer zullen treffen.

Idris, een vriend van ver (11+) is een verhaal over de tocht van een minderjarige vluchteling. Voor de totstandkoming van deze voorstelling is gebruik gemaakt van het persoonlijke verhaal van de hoofdrolspeler Fajr Abdelkader.

Zijn verhaal staat symbool voor dat van veel vluchtelingen. Maar het gaat ook over de rol en werkwijze van de IND, mensenhandelaren, de Nederlandse grondwet en spanningen binnen de lokale gemeenschap bij opvang van asielzoekers.

info: www.garagetdi.nl

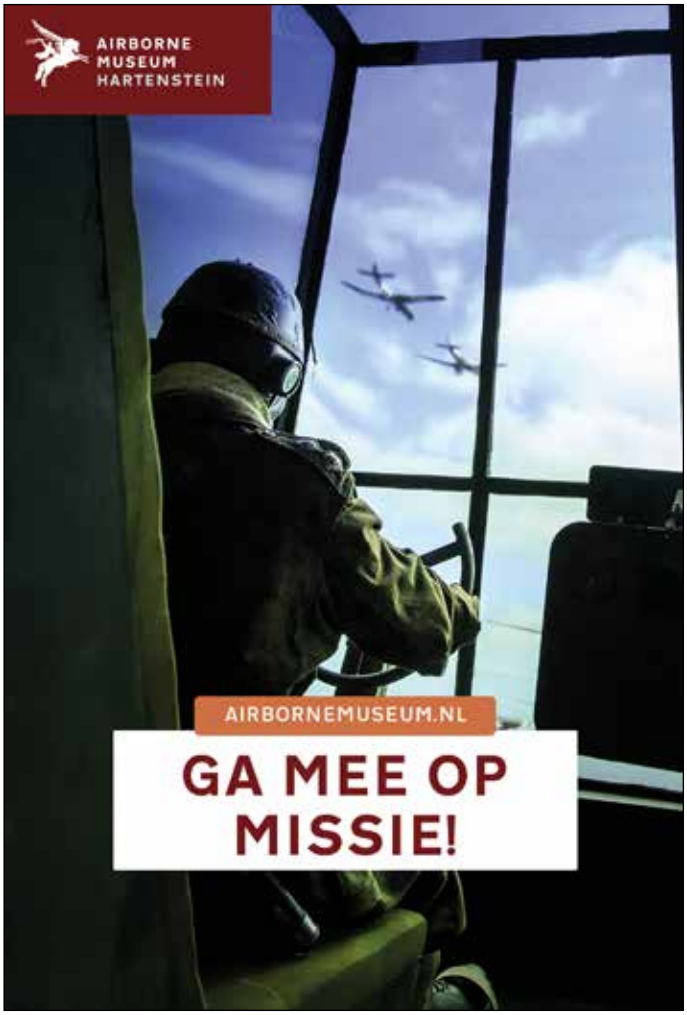

Valkhof Museum in Nijmegen is open!

Leerlingen zijn er niet alleen bezoeker, maar ook onderzoeker, maker of verhalenverteller. Je leert over kunst en geschiedenis, en over jezelf en de wereld om je heen.

Informatie en boekingen
Neem contact op met
educatie@valkhofmuseum.nl of bel:
024 360 8805
Of scan direct de QR-code hieronder.

VALKHOF MUSEUM

Theatergroep PlayBack is al 20 jaar expert in het communiceren met jongeren. Met een team van 25 professionele acteurs en gespreksleiders spelen ze jaarlijks meer dan 600 voorstellingen voor jongeren, hun ouders / verzorgers en docenten. De voorstellingen worden ontwikkeld in samenwerking met GGD's en andere gezaghebbende instanties.

IN GESPREK MET JONGEREN

VO/MBO

Theatergroep PlayBack neemt jongeren mee in herkenbare voorstellingen over actuele dilemma's. Door middel van het interactieve nagesprek ervaren ze hoe hun keuzes écht het verschil kunnen maken rond onderwerpen zoals:

- **stress & prestatiedruk**
- **(online) shaming**
- **alcohol & drugs**
- **pesten**
- **geld & imago**
- **mentale gezondheid**

Te boeken met CJP

Onze jongerenvoorstellingen en lesmateriaal sluiten goed aan bij themaweken op school.

BOEKEN OF MEER INFORMATIE?
030-2027024 / accountmanagement@tgplayback.nl

PLAYBACK
INTERACTIEF & EDUCATIEF THEATER

In gesprek over vroeger én nu

De Tweede Wereldoorlog ligt ver achter ons, maar de vragen uit die tijd zijn nog altijd actueel. Laat leerlingen door museumbezoek en met een educatief programma stilstaan bij wat er in 1940-1945 gebeurde en leg de verbinding met het nu. Op deze plekken neem je leerlingen mee in een historisch perspectief én zet je ze aan het denken over de wereld van vandaag. Het aanbod op deze pagina is te boeken met het extra budget voor holocausteducatie en ook goed te combineren met burgerschap, geschiedenis en maatschappijleer.

TE BOEKEN MET EXTRA BUDGET VOOR HOLOCAUSTEDUCATIE

SCHULDIG DESIGN

ONTDEK DE DESIGNGESCHIEDENIS VAN DE NAZIDICTATUUR

Hoe analyseer je het ontwerp van propaganda uit het Derde Rijk? De complexe rol van design in de nazidictatuur roept ongemakkelijke en ingewikkelde vragen op. Zijn sommige ontwerpen zo besmet door hun misdadige gebruik, dat ze zélf schuldig zijn? Bestaat er zoiets als 'schuldig design'?

In de museumles Schuldig design gaat een museumdocent van Design Museum Den Bosch het gesprek aan met leerlingen, aan de hand van een selectie museale objecten en een speciaal ontwikkelde website: www.schuldigdesign.nl. Leerlingen leren strategieën om design te analyseren en te bevragen. Deze les sluit aan bij burgerschapsonderwijs, maar ook vakken als maatschappijleer en (kunst)geschiedenis.

De museumles kan op school of in het museum gegeven worden.

Info: www.designmuseum.nl en www.cjp.nl/cultuurkaart/holocausteducatie

GASTLESSEN OVER HET JOODSE LEVEN

Museum Sjoel Elburg is gevestigd in de voormalige synagoge van het vestingstadje Elburg. In het museum worden de verhalen verteld over de geschiedenis van Joodse families die vanaf 1700 in Elburg en omgeving woonden. Hoe leefden Joodse en niet-Joodse Elburgers naast en met elkaar? Op deze manier biedt Museum Sjoel Elburg een historisch perspectief voor een actueel thema: integratie en verdraagzaamheid.

Leerlingen van het basis- en het voortgezet onderwijs kunnen in Museum Sjoel Elburg terecht voor boeiende gastlessen over het Joodse leven. Ook de Holocaust komt aan de orde. Onze gastlessen raken en zetten aan tot nadenken.

De gastlessen worden gepland vóór 11.00 uur, wanneer het museum opent voor het publiek. De lessen staan onder leiding van een educatiemedewerker van het museum. Als er meerdere klassen tegelijk komen, wordt uitgeweken naar de maandag, de dag waarop het museum voor publiek gesloten is.

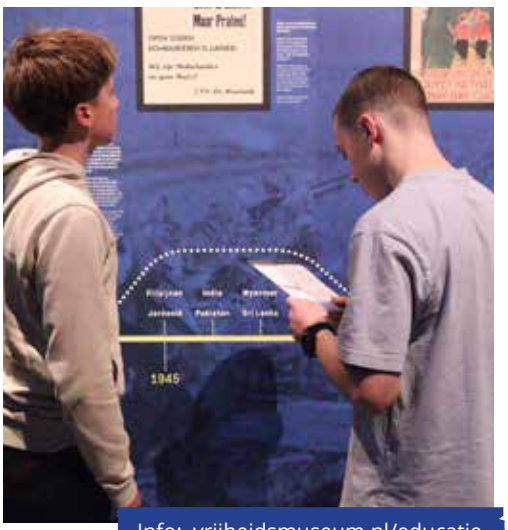
Info: www.sjoelelburg.nl

HISTORISCHE KENNIS ÉN EMPATHIE

Wil je dat leerlingen de ingrijpende gevolgen van de Tweede Wereldoorlog nog beter begrijpen? Of misschien wil je aan de hand van historische voorbeelden parallellen trekken naar de wereld van vandaag? Met ons educatieve programma kan iedere maatschappelijk geëngageerde docent uit de voeten.

Op zoek naar een versteviging van de historische kennis en historische empathie? Kies dan het breed inzetbare "Wat kies jij" of ga zelf aan de slag met "Schrijf je Wijzer". Zijn je bovenbouwleerlingen toe aan verdieping, dan kunnen ze aan de slag met "Nooit 1 verhaal" of de workshop "(On)vrijheid in oorlogstijd".

We bieden daarnaast de mogelijkheid om het programma uit te breiden met een levend historisch ganzenbord of een bezoek aan de Canadese begraafplaats. Onze programma's zijn iedere dag van de week te volgen.

Info: vrijheidsmuseum.nl/educatie

HERINNERINGSCENTRUM **APELDOORNSCHE BOSCH**

Het Apeldoornsche Bosch wordt in 1909 opgericht door de 'Vereeniging Centraal Israëlietisch Krankzinnigengesticht in Nederland' en de Joods-psychiatrische instelling groeit snel uit tot een bloeiende instelling. In moderne, ruime paviljoens worden geesteszieken behandeld volgens de nieuwste inzichten.

De bewoners en het personeel voelen zich er gedurende de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog lange tijd veilig. Tot de bezetter in de nacht van 21 op 22 januari 1943 Het Apeldoornsche Bosch op brute wijze ontruimt.

Ruim 1100 patiënten en personeelsleden worden met hun directe familie op een rechtstreeks transport naar Auschwitz gesteld en vermoord. Op 22 januari en 1 februari worden nog eens 265 mensen naar Westerbork gebracht. Uiteindelijk overleven van deze twee laatste transporten slechts 21 mensen de oorlog.

Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch is een permanente plek voor reflectie op en dialoog over thema's als uitsluiting, vrijheid en medemenselijkheid. Voor schoolklassen en groepen zijn educatieve programma's ontwikkeld die ingaan op de geschiedenis van Het Apeldoornsche Bosch, de ontruiming in 1943 en de betekenis in heden en verleden. Een belangrijk onderdeel is het leggen van verbinding naar het heden en de actualiteiten. Met de verschillende programma's en op basis van de I Ask-methode worden meningen en gedachten gezamenlijk onderzocht en besproken.

Er zijn educatieprogramma's beschikbaar voor het primair onderwijs, voortgezet onderwijs, mbo, hbo en wo. Deze programma's sluiten onder andere aan bij vakken als geschiedenis en burgerschapsonderwijs.

Meer informatie is te vinden op:
www.apeldoornschebosch.nl/educatie
en www.coda-apeldoorn.nl/educatie.

BEZOEK DE WEBSITE VAN HET HERINNERINGSCENTRUM, BEKIJK HET AANBOD EN PLAN JE BEZOEK!

Herinneringen doorgeven

Met een poppenspel en persoonlijke ontmoetingen krijgen herinneringen aan het verleden een plek in het hier en nu. Gastsprekers en theater houden herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog levend en geven ze door aan nieuwe generaties. Op verschillende manieren maken ze leerlingen deelgenoot van ervaringen die niet vergeten mogen worden. Zo blijft het verleden niet op afstand, maar krijgt het betekenis. Het aanbod op deze pagina is te boeken met het extra budget voor holocausteducatie.

TE BOEKEN MET EXTRA BUDGET VOOR HOLOCAUSTEDUCATIE

INDRUKWEKKENDE VOORSTELLING OVER WESTERBORK

Wat zou jij doen om te overleven?
In 1943 meldt een Joodse leraar zich bij de Ordedienst van kamp Westerbork. Om zijn huid te redden. Dan ontmoet hij Jeremia Hirsch – een zachte, wijze rebbe in barak 52.

En plotseling staat hij voor een keuze die zijn leven bepaalt.

In deze meeslepende vertelvoorstelling van Guido de Bruin worden bovenbouwleerlingen geconfronteerd met de dilemma's van toen — die nog altijd razend actueel zijn.

Hoe blijf je mens als alles om je heen onmenselijk wordt?
Wat zou jíj doen als rechtvaardigheid pijn doet?

Deze voorstelling raakt, wringt, zet aan tot nadenken — en draagt krachtig bij aan burgerschapsvorming voor bovenbouw VO. Met lesbrief! Gebaseerd op het indrukwekkende boekje *De nacht der Girondijnen* van Jacques Presser.

Info: www.guidodebruin.nl

DE POPPENSPELER VAN WARSCHAU

muzikaal verteltheater door Trio Wilde Eend

Valt er ooit iets te leren van een oorlog? En hoe blijf je overeind als je er middenin zit? Trio Wilde Eend speelt het verhaal van de joodse tiener Mika Hernsteyn die tijdens de Tweede Wereldoorlog in het getto van Warschau probeert te overleven.

In alle ellende weet Mika het verschil te maken. Want met zijn poppenspel brengt hij mensen wat vrolijkheid én biedt hij hoop. Levens van vriend en vijand in het getto verweven zich, door hun beider ogen bezien we de oorlog en de nasleep ervan. Dit grotendeels waargebeurde verhaal krijgt nog meer kleur door ontroerende Oost-Europese klezmermuziek en sfeervolle improvisaties.

Sinds de première in najaar 2022 werd De poppenspeler van Warschau zo'n honderdtwintig keer uitgevoerd voor een enthousiast publiek. De voorstelling duurt 70 minuten en is geschikt voor volwassenen en kinderen/scholieren vanaf 10 jaar.

Info: www.wilde-eendproducties.nl

DE KRACHT VAN EEN PERSOONLIJK VERHAAL IN DE KLAS

VERHALEN VAN TOEN, MET BETEKENIS VOOR NU

Ooggetuigen die de oorlog meemaakten, ze zijn er nog! Ze vertellen over vluchten en onderduiken, hoe ging zoiets? Over ouders die concentratiekampen overleefden, hoe ga je daar mee om? Over vaders die voor de NSB kozen, waarom deden ze dat? Of die juist in verzet kwamen, met gevaar voor eigen leven. Ook naoorlogse gastsprekers vertellen hun familieverhaal en de impact ná de oorlog. Persoonlijke verhalen nodigen uit tot gesprek en reflectie.

- Veel variatie: Joods, verzet, NSB, burger, Nederlands-Indië, Moluks, Roma & Sinti, VN-veteraan
- Zorgvuldige matching tussen uw wensen en de juiste gastspreker
- Voor gastles, workshop of interview

"We vonden het geweldig! Het was realistisch verteld, ze maakte een connectie naar het nu, ze nam de tijd. En ze liet emoties zien, dat konden we waarderen."
- Docent na een gastles van mevrouw Boxtart

Van: Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden (onderdeel van Herinneringscentrum Kamp Westerbork).

Info: www.steunpuntgastsprekers.nl

SERVICE OP MAAT

voor kunst- en creatieve opleidingen

Meer dan 65.000 materialen voor kunst & hobby!

Ontdek de mogelijkheden voor onderwijsinstellingen. Op onze adviespagina vindt u alles over studentenpakketten, opleidingskortingen, samenwerking en meer. Scan de QR-code en bekijk alle mogelijkheden overzichtelijk op één plek. Ook kunt u hier eenvoudig contact opnemen voor meer informatie.

SCAN ME

info@gerstaecker.nl
+31 (0) 10 26 170 71

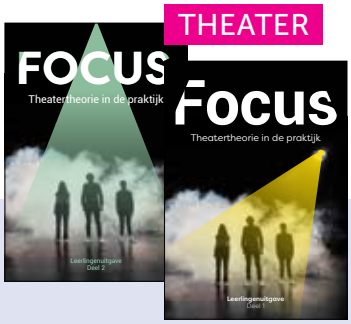

TEHATEX

CKV

THEATER

CURRICULUM PROOF VOOR DE GEACTUALISEERDE KERNDOELEN VANAF 2026

Kunstcurriculum proof met LAMBO

Bekijk ook alle online uitgaven!

LAMBO
UITGEVERIJ LAMBO

www.lambo.nl

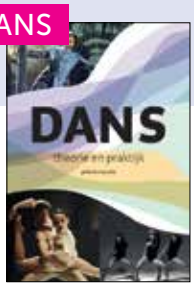
KUNST ALGEMEEN

BEELDENDE VORMING

DANS

NATIONAAL COMITÉ VETERANENDAG

20 jaar

EEN INDRUKWEKKENDE BELEVING OP SCHOOL

BOEK NU 'DE KEUZE'

Multimediale veteranenvoorstelling

Het komende schooljaar '24-'25 wordt 'De Keuze' aangeboden. Een multimediale voorstelling met aangrijpende veteranenverhalen.Met indrukwekkende portretten van WO II veteraan Geoff Roberts en Afghanistan-veteraan Stephanie Verhoef. Gezien door de ogen van leerling Mehrzad Youssefi en live begeleid door de Regimentsfanfare Garde Grenadiers en Jager. Dit alles 'gewoon' op school.

STEPHANIE VERHOEF
AFGHANISTAN VETERAAN

GEOFF ROBERTS
WOII VETERAAN

Geschikt voor leerlingen van 10 – 16 jaar

'De Keuze' past naadloos bij thema's als Vrede en Veiligheid, maatschappijleer en burgerschapsvorming. De voorstelling duurt 45 minuten en kan worden bijgewoond door 150 tot 600 leerlingen tegelijk. Een docentenhandleiding is beschikbaar om alles goed voor te bereiden.

Gratis aangeboden

'De Keuze'' wordt gratis aangeboden, mits de school zorgt voor passende accommodatie. Zoals een aula, sportzaal of nabijgelegen theater.

Meer informatie en reserveringen?

Neem contact op via info@veteranendag.nl. Bekijk ook onze eerdere schoolconcerten op www.veteranendag.nl

'De Keuze'' is een coproductie van de Militaire Muziek Krijgsmacht en het Nationaal Comité Veteranendag. Hoofdpartner Vfonds ondersteunt dit educatieve concert.

Gastheer Founder Ministerie van Defensie Organisatie nederlands veteranen instituut Hoofd-partner Vfonds

IN IEDERE KLAS ZITTEN GEMIDDELD 3 GELDEZELS*

Door jong te beginnen met **financiële educatie**,
voorkom je dat **jongeren** later in de problemen raken.
GeldLab is de perfecte instap voor jouw klas.

Hoe doet jouw klas het?
Ontdek GeldLab
bdmuseum.nl/onderwijs/geldlab-museumles/

GELD LAB

belasting & douane museum

* Deze cijfers komen uit het GeldLab van het Belasting & Douane Museum.